

पूर्वालाप.

म. रं. लक्ष.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૭૦૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રૂબિલાય

વિષય ૭ : ૧

પૂર્વાભાષ

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ

કૃત

પ્રત ૧૦૦૦]

૧૯૨૩.

આવૃત્તિ ૧ લી.

મુદ્રિત ૦-૧૨-૦.

મુખ્ય એજન્ટ

જીવનલાલ અમરશી મહેતા; અમદાવાદ.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કાંપોરાઈટ-સંગ્રહ

૬-૧૨ ૧૦૭૦૫૯

આ પુસ્તક

દ્વિ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલ છાપ્યું

અને જીવનલાલ અમરશી મહેતાએ
કર્તાને માટે પ્રકટ કર્યું.

સર્વે હક કર્તાને દેવાધીન.

અનુક્રમણિકા.

અગતિ ગમન	૧૨
અતિ જ્ઞાન	૧૮
અદ્વૈત	૫૦
અપાવરણ પ્રાર્થના	૧૮૩
અનામી નામ	૬૮
અનંત વાત્સલ્ય	૧૦૪
અશ્રુને આવાહન...	૫૨
અજ્ઞાન સખા પ્રતિ	૬૬
આપણી રાત	૧૦૮
આશા ગીત	૬૭
કશ્ચિત્ સ્તુતિ	૩
ઉદ્ધાર	૪૮
ઉપહાર...	૧
ઉપાસંભ	૩૪
એક પ્રશ્ન	૮૬
કલાપીને સંબોધન...	૧૧૧
કલ્પના અને કસ્તુરીમૃગ	૧૩
કાન્તાની પ્રાર્થના...	૧૧૮
કાર્ડિનલ ન્યૂમેનની પ્રાર્થના	૮૭.
જ્ઞાન વિમાન	૭૭

ધવાયેલો ખુલખુલ	૮૧
ચક્રવાક મિથુન	૩૬
ચન્દ્રાને સંબોધન...	૯૩
છેલ્લું આલિંગન	૧૨૪
તારક સ્તોત્ર	૧૦૫
દેવયાની...	૪૨
ધર્મ વિજય	૧૦૦
નવલ નિવેદન	૧૦૧
પડેલા સ્નેહીને પ્રત્યુત્તર	૩૫
પરિપત્સત્કાર	૧૧૩
પવિત્ર ભોજન	૮૩
પશ્ચાત્તાપ...	૬૨
પુરાની પ્રીત	૧૧૮
પ્રણયની ખાતરજ પ્રણય	૭૫
પ્રણયમાં કાલક્ષેપ	૫૪
પ્રણય વચન માટે પ્રાર્થના	૧૭૩
પ્રભુની પાઠશાલા	૯૯
પ્રભુ પ્રાર્થના	૮૪
પ્રભુ પ્રાર્થના	૯૫
સાદી નાવિક	૫૮
પ્રાર્થના અને પ્રતિધ્વનિ	૯૮
સિયાને પ્રાર્થના	૬૪

ફકીરી	૧૨૦
આલ રૂદન	૮૧
મત મયુર...	૬૩
મનોહર મૂર્તિ	૧૦૬
મહેમાનોને સંબોધન	૮૮
માનસ સર	૪૯
મહારી કીરતી	૪
મિત્રને આમંત્રણ	૭૧
મિત્રને નિવેદન	૭૮
મુગ્ધાને સંબોધન	૬૫
મૃગ તૃણા	૬
મેનાવતીનું મૃત્યુ	૮૫
રજની માગણી	૭૦
રતિને પ્રાર્થના	૫૫
રમા	૮
રાજહાસને સંબોધન	૨૩
રાસ	૧૨૨
વત્સલનાં નયનો	૭૮
વસંત પ્રાર્થના	૮૮
વસંત વિજય	૨૪
વિધુર કુરંગ	૬૦
વિપ્રયોગ...	૬૨

વિરહાનલ...	૧૨૧
વહાલાંઝોને ઉપદેશ...	૮૬
વહાલાંઝોને પ્રાર્થના	૭૬
વહાલાંને આરામ	૮૪
સખિને આમંત્રણ...	૮૭
સાગર અને શશી	૯૦
સ્થિતિભેદ...	૮૨
સ્નેહ માટે સ્વર્ગત્યાગ	૭૪
સ્નેહ શકી...	૨૨
સ્મરદશા...	૧૧૯
સ્વર્ગ ગીત	૮૦
હિન્દપર આશીર્વાદ...	૧૧૨
હિન્દમાતાને સંબોધન	૧૧૪
હૃદય ગીતા	૧૧૭

પૂર્વાલાપ

ઉપહાર

ધૂર્યો તારી સાથે, પ્રિયતમ સખે * ! સૌમ્ય વયનાં
રહવારોને જોતો વિકસિત થતાં શૈલશિખરે;
અને કુંજે કુંજે શ્રવણ કરતો ધાસ પરના
મયૂરોની કેકા ધ્વનિત ધસતી જ્યાં ગગનમાં !

તરંગોનાં સ્વમસ્મિત સરિતમાં જ્યાં વિલસતાં
વિદોહીને વેર્યો વિમલ કુસુમોતો ગણુ, અને
સરી ચાલ્યો તે તો રસિક રમણીના ઉર પરે,
અને ત્યાં પાસેનાં તરુવર રહ્યાં ઉત્સુક બની !

* આ સંબોધન પ્રો. બળવંતરાય કલ્યાણુરાય ઠાકોરને છે.

ઠરી સ્થાને સ્થાને, કુદરત બધીને અનુભવી,
કર્યા ઉદ્ધારો, તે બહુ બહુ હવામાં વહી ગયા;
સખે ! થોડા ખીણો ગહન મહિં તોયે રહી ગયા,
કલાથી વીણામાં ત્રુટિત સરખા તે અહિં ભરું.

અને તેને આજે તરલ ધરું તારા ચરણમાં,
ગમે તો સ્વીકારે ગત સમય કેરા સ્મરણમાં !

ઈશ્વરસ્તુતિ

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિશ્વ આ સકલની છે સર્વ જે તાતથી,
 ઉદ્ધારાર્થ મનુષ્યના અવતરે જે માનવી માતથી,
 જે ધાતા જગનો, પવિત્ર, પ્રભુ, જે ત્રાતા સ્વયં નન્દન,
 તે શ્રી સાંગ દયાલુ શંકર પિતા ! સ્વીકારજો વંદન !

મારી કીસ્તી

નવ સુઝે ઉપાય કે' : ડોલાય મારી કીસ્તી !
આવા તોફાનમાં જરૂર, હુબશે મારી કીસ્તી !

ભવસમુદ્ર છે સખત :
બચે જો હો લખ્યું લખત :
સહસા તોયે આ વખત, જૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

અન્નણ્યો છું જોકે, અગર
નથી દીકું બીજું નગર :
વિચાર કે' કર્યા વગર, જૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

અન્ય દશા જોઈ ડરત :
ધામે ધામે ગતિ કરત :
પણ અરે ! આ તો તરત, જૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

દેખી નહીં શકું અંદર :
કેમ દેખું ત્યારે અંદર ?
મોજાં તોફાનીની અંદર, જૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

સફરનો ઉતો ચરસ :

ગણતો'તો ઘણી સરસ :

દિસે ઘણાં થયાં વરસ ! જૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

નવ સુઝે ઉપાય કેં : ડોલાય મારી કીસ્તી !

આવા તોશાનમાં જરૂર, હુ'મશે મારી કીસ્તી !

મૃગતૃષ્ણા

જાણી મધ્યાહ્નની વેળા સ્વસ્થાને સહુ જાય છે :
અરેરે ! કોણ બાલા આ દોડી શ્રમિત થાય છે ?

આકાશમાં રવિ અતિશય ઉગ્ર થાય,
વાયુ પ્રચંડ અતિ આકર આમ વાય;
એવે સમે અરર ! આ હરિણી બિચારી,
દોડે તૃષ્ણ થકી જણાય ગયેલ હારી !

કરે વ્યાકુલ દોડીને, સુકુમાર શરીરને;
પ્રયાસ કરીને શોધે, અરેરે ! હાય ! નીરને !

નહાની હજી, નથી અનુભવ કાંઈ એને :
પૂછે, કહો, જલ હશે કયહિં, એમ કેને !
આભાસ જોઈ સઘળા સ્થળમાં ભમે છે,
અત્યંત ઉષ્ણ રવિ આતપને ખમે છે !

ધારાગૃહ વિષે બેસી મનુષ્યો હાલ નહાય છે ;
એ સમે, હાય ! નિર્દોષ બાલા આ આમ ધાય છે !

આંખો અતિશય પ્રયાસથી લાલ થાય,
 ને રવેદબિંદુ વપુનાં જલદી સુકાય;
 ચાલે નહીં ચરણુ, ઠોકર ખૂબ ખાય,
 શુદ્ધિ રહે નહિજ, મૂર્ચ્છિત થાય, હાય !

હાશ ! આ ગમથી આવ્યું, સૂર્ય આગળ વાદળું;
 છાંયો થયો જરા તેથી, અને શાંત થયું ગળું !

નીચે પડી નયન તોય જરા ઉઘાડે,
 દેખી જલાશય વળી વપુને ઉપાડે;
 અત્યંત દુઃખ પણ એ તનમાં સહે છે,
 સંકલ્પ ત્યાં ગમનનો મનમાં લહે છે.

અરે ! એ મૃગતૃષ્ણા છે : બાલે ! કાં ભૂલ ખાય છે ?
 અનુભવ વિના તારે શ્રમ સૌ વ્યર્થ જાય છે.

રે શું વિધિ કદરહીન હશે બહુજ,
 નિર્દોષતા તણી નહીં કંઈ હોય ખૂજ ?
 આકાશમાં ક્યમ ચડી નહિ મેઘ આવે,
 આ નિષ્કલંક પશુને દુખથી મુકાવે ?

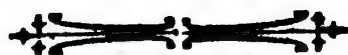
દિસે છે કૂરતા કેવી કર્તાની કરણી મહી !
 ત્રાતા બે હોય, તો આની કેમ સંભાળ લે નહીં ?

રે ! આ સમે જલ મહીં રમતો કરે છે,
 સાથે રહી રસિક દંપતીઓ તરે છે;
 વાળા તણી અતિ મનોહર ગંધ વ્યાપે,
 ઉદ્વિગ્ન કેમ નરનારી જણાય તાપે ?

અરે ! આ કોમલાંગીએ કેવાં પાપ કર્યા હશે !
 ક્યા હોય, તથાપિ આ ક્રૂર શિક્ષાથી શું થશે ?

થોડો રહ્યો વખત ઝિંદગીનો, અરે રે !
 માતાપિતા સ્મરણુ આર્ત દિલે કરે રે !
 હા દૈવ ! આંખ પણ બંધ જરાક થાય,
 ને પ્રાણુ છેવટ તમામ વિદાય થાય !

નથી ધૈર્ય દુઃખીનો : થયું જે જે હતું થવું :
 દુનિયામાં હવે શાને, અરેરે ! હાય ! જીવવું ?

રમા

વ્યોમથી જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી ;
ઢળી પલંગને પાથે સુંદરી રડતી હતી !

ન્હાના સાદા શયનગૃહમાં સ્વચ્છ દીવો બળે છે,
વિદ્યુદ્વલ્લિ પ્રબલ ચમકી જ્યોતિ સાથે મળે છે ;
સાહિત્યો કેં બહુ નહિં દિસે, એક પર્યંક માત્ર,
થોડાં ઝીણાં રજનીવસનો, પાસમાં વારિપાત્ર.

આપાઢી કૃષ્ણ રાત્રિના બાર વાગી ગયા હતા ;
પતિની રાહ જોવામાં બે કલાક થયા હતા !

વારે વારે પ્રથમ દિવસો લગ્નના યાદ લાવે,
સાથે સાથે અનુભવ તણું ધ્યાનમાં ચિત્ર આવે ;
બાલાથી એ સહન ન થયું, આર્દ્ર હૈયું ભરાયું,
મૂંઝાવાથી કરુણ સ્વરમાં ગીત એકાદ ગાયું.

પતિનું ભવભૂતિનું ત્યાં ભાષાંતર સાંભર્યું;
પોતાને થોડ્ય શોધીને અશ્રુ સાથે શરૂ કર્યું:—

“છત્ર જેવા ખેડા હતા પિતાજી,
 “લગ્નગ્રંથિ અભિનવ રસાલ તાજી;
 “જનેતાઓ રહેતાં સચિંત જ્યારે,
 “તે અમારા દિવસો વહી ગયા રે!”

ફેરવી, પલટાવીને વનિતા રડતી હતી;
 બારીએ જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી !

થોડી વારે ત્વરાથી પરિચિત ચરણો સીડીએ સંભળાય,
 “આવ્યા છે, હાશ!” એવાં વચન ઉચરતી દાદરા પાસ ધાય;
 માની, પ્રેમી, પ્રમાદી, અનિયમિત પતિ વાંકને કેમ જાણે?
 પોતાની ન્યૂનતા છે પ્રણય મહિં, કદી એમ ચિત્તે ન આણે !

“બહુ વાર થઈ!” એવું કહી માત્ર રહી ગયો;
 રમાલેદ્યનો અંધ, હાય ! તેથી વહી ગયો !

વદનકમલ મ્લોનતા ધરે છે,
 ઝળઝળિયાં નયનો જરા ભરે છે;
 પતિ પણુ નિરખી હવે રહે છે,
 હૃદય દગ્ગાવી પછી પ્રિયા કહે છે:—

“નજર નાથ ! તમે કરતા નથી,
 પ્રબલ ખેદ થતો હરતા નથી;
 નહિં જરા દરકાર દિસે, અહો !
 અરર ! વાંક થયો મુજ શું, કહો !

“ આપાઠી કૃષ્ણ રાત્રિના બાર સુદ્ધાં થઈ ગયા,
ન આવી આપને તોરે આવવા જેટલી દયા ! ”

નીચું જોયું તરત પતિએ, ભૂલને સ્પષ્ટ જોઈ,
હૈયું ભીતું સદય બનતાં માનિતા સર્વ ખોઈ;
ચાલી લે છે કર મહિં પ્રિયા, હાથમાં હાથ જોય,
“ દેવી ! મારી થઈ કઠિનતા : છું ક્ષમાપાત્ર તોય ! ”

“ નથી, નાથ ! તમારો કેં, વાંક મારો જ છે સહુ ;
ક્ષમા હુકમથી માગો, દીનતા ન કરો બહુ !

“ મારા મહીંજ નથી માલ ખરું કહું છું,
મિથ્યાભિમાની મન નાહક હું રહું છું ;
રે ! આપને સુખ જરાય કરી શકું જો,
શાને રહો અવર પાસ કદી તમે તો !

“ લગ્નના દિવસમાં નવી હતી,
ઠીક તેથી રમણીય લાગતી;
આપ તોપણ હતા જ તે રહ્યા,
માહરા ગુણ બધા ગયા વહ્યા !

“ પ્રેમ છે, એટલા માટે પ્રેમ માગી શકું નહીં :
ક્ષમા, નાથ ! નહીં એ મેં જાણેલું મનની મહીં ! ”

*

*

*

*

*

ત્યાં તો શાથી કંઈ થઈ ગઈ બોલતી બંધ જાયા,
 શબ્દો બોલ્યો પતિ પણ, અરે ! તે નહીં સંભળાયા;
 કાંકે જોતાં ઝટ થઈ ગયું મેઘનું ખૂબ જોર,
 વ્યાપ્યું આખા નગરની મહીં તુર્ત અંધારું ઘોર !

રહી જરા જરા વ્યોમે ચમકારી થતી હતી;
 સુવાડી સર્વને રાત્રિ એ પ્રમાણે જતી હતી !

કલ્પના અને કસ્તૂરીમૃગ

“ સુરસદન તણી જે વાડીઓમાં રમે છે,
 “ હૃદય થકી નિહાળી આપને જે નમે છે,
 “ પ્રમદવન તણે એ અપ્સરાનોજ સાથ,
 “ નમન સહ મને આ મોકલે, પ્રાણનાથ ! ”

આવ્યો હતો પરમ યોગ થકી પ્રસંગ,
 જામ્યો હતો સકલ વૃત્તિની માંહિ રંગ;
 શબ્દો પડ્યા ઉપર અમૃતધાર જેવા,
 તાજ થયા હૃદય સાથ તરંગ તેવા !

માયું જાંચું કરી નયનને સ્વરૂપ જાંચું કરું છું,
 જેવા જેવું નિરખી મનને હું સુધાથી ભરું છું;
 અંગે અંગે ખૂબી નિરખીને આંખ તો જાય ચોટી,
 સાચું માને નહિ હૃદયને વાત દેખાય ખોટી !

એક અદ્ભુત વસ્ત્રોમાં અપ્સરા નઝરે પડે;
 વૃત્તિઓ થાય છે મૂલ મુગ્ધાની મોહની વડે.

અધર મધુર તેનો જેઠું પામે વિકાસ,
 વિવિધ કુસુમની ત્યાં નીકળે છે સુવાસ;
 મુજ નયનની સાથે યોગ્ય જેઠું રચાય,
 ખખર નહિ પડે, ને કીકીઓથી નચાય !

હેવાના હોજમાંથી આ શું પાણી છલકાય છે ?
ત્રેમ છે, એ નહીં બીજું, પ્રતીતિ એમ થાય છે.

બોલે પછી પ્રણયથી ન્હવરાવતી એ :
વાણી સુધારસ બધે જવરાવતી એ :
“ જાણ્યું હશે, હૃદય એમ મને કહે છે :
“ કે આપની ઇતર લોક વિષે રહે છે.

“ કવિતા દેવીની તેથી અમે દાસીજ આપની :
“ દેખીએ દિવ્ય ચક્ષુથી ખીના આપ પ્રતાપની.

“ આવો નહીં વિપદ આપ સમી જરાય :
“ રાખી રહેા અમર એ કવિતા સદાય :
“ જેની કૃપા થકી થયો સુરલોક વાસ :
“ સાહિત્ય જ્યાં સુખદ કેટિ જણાય પાસ !

“ રચના દુનિયાની હું દેખાડું સરદારને :
“ પાંખ હપર એસીને જુઓ દેશ હજારને ! ”

આહા ! એવું વચન વદતાં અન્ય દેખાવ થાય :
પાસે ઊંચો ગિરિવર બને, શ્વેત શોભા જણાય :
ઘોળાં ઘોળાં ઝરણુ ટપકે, વાદળાંઓ ધસાય :
આજુબાજુ ગહન વન આ એક ઊભું જ થાય

રહો, એ કંઈ જોવાનું દિસે છે આ દિશા મહી :
આવે છે કોઈ પ્રાણી એ : મને સંશય છે નહીં !

છે મંદ મંદ ગતિ આજ પ્રદેશ સામી :
આંખો થકી કહી શકાય અપૂર્વ કામી :
કસ્તૂરિકા મૃગ સમાન વધુ જણાય :
દેખાવને નિરખતાં મન ત્યાં તણાય.

જાણે કોઈ શર શિર વિષે તીક્ષ્ણ વાગેલ હોય,
ટોળું છોડી પરમ દુખથી જેમ ભાગેલ હોય,
તેવી રીતે ઘડી ઘડી પછી એ અગાડી ધસે છે,
શ્રુતિની કેં ખખર ન પડે, એ પ્રમાણે હસે છે !

અચાનક મને એનું અનુમાન થઈ ગયું :
વાદ્ય અદ્ભુત અરુપ સંભળાય અહીં કયું ?

ઊંચે બધાં શિખર શ્વેત થયાં જણાય,
નીચે નદી ગહનમાં તરુઓ તણાય;
વચ્ચે જગા વિકટ ઉપર એક ચાલે,
ગાર્હી કોઈ નઝરેથી ગુફા નિહાલે.

અસામાન્ય છટાથી એ બળવે હાય ખીનને !
ચાલે છે ચિત્તના તંતુ રાત્રી ક્યાં રસહીનને ?

દેખે છે કાલને સામે તોય પાછો નહીં વળે :
જવાની તો કહો, કેમ આજા સંગીતની મળે ?

અશ્રુ પડે નયનથી, બહુ ખિન્ન લાગે :
છે મૃત્યુની ખબર, તોપણ બદ્ધ રાગે;
કેદી સમાન હળવે ડગલાં ભરે છે,
અત્યંત હર્ષ સહ ચિહ્ન બધાં કરે છે.

આવે ચાંડાલની પાસે, સુણે એકાગ્ર ચિત્તથી;
લુબ્ધ લુબ્ધકનું ચિત્ત થાય કસ્તૂરિચિત્તથી !

ધીમે તેથી કંઈ પડી ગયો ખીનતો એહ નાદ :
રે ! રે ! કેવો શબરપતિ આ થાય તારો પ્રમાદ !
જાંખું તેથી મુખ થઈ ગયું એમ જ્ઞેતાં જાણાય,
ધીમા તોયે સ્વર સમજવા નાડીઓ કુદ્ધ થાય !

કહે કરુણ ચીસોમાં : “ અરે રે ! આમ શું કરે ?
“ પ્રાણ દાન કરું તોયે તૃષ્ણા અત્યંત શું ધરે ? ”

અરે ! ખૂની સામે મૃગવર બિચારો ટળવળે,
તથાપિ પારાધિ હૃદય તણી પીડા ક્યમ કરે ?
કરે તૈયારી એ શર તણી, ફરે ચિત્ત મુજનું,
ખરે ! પાપી પ્રાણી ! નિધન કરું હું દુષ્ટ તુજનું !

આપે છે શસ્ત્ર તેજસ્વી સખી એ અપ્સરા મને
દોડું ચાંડાલની સામે રાખીને ખડગને કને.

મારું જઈ શિર પરે તરવાર એનેઃ
નીચે પડે, અરર ખીન ! બચાવું કેને :
તે જ્ઞેધનેજ મૃગ મૂર્ચ્છિત થાય, હાય !
આવું થવું નિરખતાંજ મિળજ નય !

“ અપ્સરા, અહીં ક્યાં લાવી ? ” કહી હું કુદ્ધ થાઉં છું :
કદપના નય છે ગિડી, એકલો રહી જાઉં છું !

અતિ જ્ઞાન

ઉદ્ધમીવ દષ્ટિ કરતાં નભ શૂન્ય ભાસે,
 ઝાંખી દિશા પણ જણાય, અનિષ્ટ પાસે;
 જમી ગદ્ય તરત ધોર, કરાલ રાત,
 સાગી બધે પ્રસરવા પુર માંહિ વાત.

છેત્રપ્રસ્થજનો આજે વિચાર કરતા હતા;
 એક બાબતને માટે શંકા સૌ ધરતા હતા.

દુર્યોધન પ્રેષિત હત એક,
 દેખાવમાં ધાતક દુષ્ટ છેક,
 જતો હતો અંધ થતી નિશામાં,
 સુગુપ્ત રાજગૃહની દિશામાં !

જ્ઞાને આવ્યો હશે, તેની કલ્પનાઓ ચલાવતા;
 બય સંદેહ દર્શાવી, શિર કાઢી હલાવતા !

નિગૂઢ શંકા પુરવાસીઓની આ,
 જરાય નિષ્કારણુ તો નહોતી હા !
 કરેલ આમંત્રણુ ધર્મરાજને,
 રમાડવા છૂત અનિષ્ટભાજને.

હા કહીને રળ આપી યશસ્વી જ્યેષ્ઠ પાંડવે;
બોલાવ્યા ત્રણ બંધુને મળવાને પછી હવે.

શિશુ સમાન ગણી સહદેવને,
ખમર આ કંઈએ ન કર્યા હતા;
અવર સર્વ ગયા નૃપની કને,
પરમ દુખિત અંતરમાં થતા !

કનિષ્ઠ દ્રૌપદી સાથે પોતાના વાસમાં હતો :
સતી ખેદ હતી જોતી વદને વધતો જતો !

ત્રિકાલનું જ્ઞાન હતું કુમારને,
નજીક આંખે નિરખે થનારને :
સ્વપક્ષનો છૂત વિષે પરાજય,
વળી દિસે દ્રૌપદમાનનો ક્ષય !

જાણે બધું, તથાપિ હું કહેવાની રળ નહીં ;
શમાવી ન શકે તેથી મૂઝાય મનની અંહી.

નહીં શકું હાય ! બચાવી કોઇને,
અશક્ત જેવો રહું બેસી રોઇને;
ખરે ! દિસે દુઃખદ શાપ આ મને,
નિહાળું છું ભૂત ભવિષ્ય જે કને !

“ હા ધિક્ ! હા ધિક્ ! કૃતક્ષી હું આમ મૈન ધરી રહું :
આવતું વાદળું દેખી મુખથી ન કશું કહું ! ”

વિચારતાં નેત્ર જલે ભરાય છે,
શરીરનું ચેતન ત્યાં હરાય છે;
લઈ જઈને પ્રિય વક્ષની સમી,
ઘડી કરે મસ્તકથી રહો નમી !

રૂઢી જરા પ્રરી પાછો છૂટો થાય શરીરથી :
“ પ્રિયે ! સ્પર્શ કરું શું હું ? અધિકાર જરા નથી !

“ કરાય શું નિષ્ફલ જ્ઞાન સર્વ આ,
થનાર ચીજો નવ થાય અન્યથા :
સદૈવ ચિંતા દિલમાં વહ્યા કરું,
અનેક હું એકલડો સહ્યા કરું !

રજની મહિં સખી ધણીક વેળા,
નયન મળે નહિં ઊંઘ જાય ચાલી;
કરી તુજ શિરકેશ સર્વ ભેળા,
વદન સુધાકરને રહું નિહાલી ! ”

આવું કહ્યું, ત્યાં શિર શળ ચાલ્યું;
રહ્યું નહીં મસ્તક મત્ત ઝાલ્યું;
મારી કુમારે અતિ આર્તિ હાય,
કહ્યું, “ હવે એકજ છે ઉપાય ! ”

ચાલી જરા ને થહી એક સીસી,
 ખાલી ભરી દંતથી એક પીસી;
 ખાલી કરી કંઠ વિષે ત્વરાથી,
 ગયો બધો એ બદલાઈ આથી !

સતી બેભાન શય્યામાં ગંધથીજ પડી ગઈ;
 સૂતો જ્યોતિષી ખાલીને છાતી સાથે જડી દઈ !

સ્નેહશંકા

વનોનાં વૃક્ષોને તરુણ વયમાં છેદ કરતાં,
જશે તે રૂઝાઈ, ત્વચ નવ ફરી વાર ધરતાં;
જનોમાંએ તેવા, જડ હૃદયમાં તેમ બનતું,
થતાં થોડી વેળા, ક્ષતરહિત પાછું થઈ જતું !

મને બીજાઓનાં નથી વચનની લેશ પરવા,
સદા ચિંતા જેવી અભિમુખ રહું વૃત્તિ હરવા;
વહું સ્વેચ્છાચારે જગત ભણી દષ્ટિજ ન લહું,
બધે એવો તોયે પ્રિયજન સમીપે શિશુ રહું !

નહીં તેના શબ્દો કહિને કહિયે થાય સહન,
જરા તેને શંકા મન મહિં કરે દુઃખ ગહન;
વિપત્તિમાં ક્યારે પણ નયન જે કેં ન ડરતાં,
કહે થોડું તે, ત્યાં તરત જલ એ પૂર્ણ ભરતાં !

જનેતા ! ને બ્રાતા ! પ્રિયતમ સખા ! ને પ્રિયતમા !
જણાવું છું, મારે તમ વગર કોની નથી તમા;
નહીં લેખું કાંઈ સકરુણ રહો સ્વદ્ય પણ જો,
તમારી પાસે તો કુસુમ સરખો કાંત ગણજો !

રાજહંસને સંબોધન

બહુ દિવસથી સ્વેચ્છાએ તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો,
સર સરિત કેં જોતાં જોતાં અનેક જગે ફર્યો;
હજી પણ, સખે ! પાસે આવ્યું ન માનસ તો દિસે,
વિરતિ કરી લે માટે આજે હવે સ્થલ આ વિષે !

વિકટ વનથી થાકી દષ્ટિ જરા અહિંયાં દરે,
અનિલ લહરી આવી પાસે તનુશ્રમને હરે;
મૃદુ રવ વળી ધીમે ધીમે વહી ઝરણાં કરે,
સકલ રચના મેળે મેળે પ્રસન્ન તને કરે !

અનુભવ નથી રસ્તાનો કેં હવે પછીના તણો,
શ્રમ પણ, સખે ! આગે જતાં કદાચ પડે ધણો;
ત્વરિત ન થતાં માટે આંહી જરા ઠરવું ઘટે,
મધુર જલમાં ચિંતા છોડી જરા તરવું ઘટે !

કમલવને છે કીડા માટે સમીપ મનોહર,
કુસુમિત લતાઓમાં પેસી પરાગ બધે ભર;
ક્ષણ સુખ તણી આવી પાછી કદાચ મળે નહીં,
અવર વિસરી એકલે થાતું સાંપ્રતની મહી !

વસંત વિજય

“ નહીં નાથ ! નહીં નાથ ! ન જાણો કે સહવાર છે !
આ બધું ઘોર અંધારું હતું તો બહુ વાર છે. ”

હજારો વર્ષો એ વચન નિકળ્યાંને વહી ગયાં,
ખરે ! વક્તા શ્રોતા નથી તદ્દપિ એ વિસ્મૃત થયાં;
સહુ માદ્રી પાંડુ તરતજ પિછાને ઉચરતાં,
વઘી જોકે વેળા નિરવધિ શતશૃંગ શરતાં.

ગિરિના પ્રાંતમાં કોઈ બાંધી પર્ણકુટી દ્વય,
બંને રાણી તથા રાજ કરતાં કાલ ત્યાં ક્ષય.

નિદ્રા પ્રશાંત જરિયે ન હતી થયેલી,
દુઃસ્વપ્ન દર્શન મહોંજ નિશા ગયેલી;
“ ખુદ્ધા પ્રદેશ પર જૈ ફૂં થોડી વાર, ”
ઊઠ્યો નરેન્દ્ર મનમાં કરી એ વિચાર.

ધીમે સયનને છોડી જરા એ ખહાર જાય જ્યાં,
“ નહીં નાથ ! નહીં નાથ ! ” શબ્દો એ સંભળાય ત્યાં.

“ પ્રિયે માદ્રી ! શું છે ? નથી નથી જતો સ્નાન કરવા,
વડી નિદ્રા, માટે અહિં તહિં જરા જાઉં ફરવા;
મટયું આ અંધારું તરત, નથી રાત્રિ પણ બહુ,
હમેશાંને સ્થાને પછી કરીશ હું આહ્નિક સહુ. ”

ન જવાનું કહી દેવી નિદ્રાવશ થઈ હતી :
જાગર્તિ ક્ષણ રોકાઈ ફરો પાછી ગઈ હતી !

“ સારું થયું પ્રિય સખી થઈ છે પ્રસુપ્ત,
સાચી બિના નહિજ રાખી શકાત શુભ; ”
સંતોષથી નૃપતિ થાય હવે વિદાય,
છે અંધકાર, પણ જૂલ જરા ન ખાય.

કંસારી તમરાંઓના અવાજો આવતા હતા :
સ્થલ કાલ છતાં શાંત બનેને ભાવતા હતા !

વહે થંડો વાયુ કરી દઈ બધે શાંતિ વનમાં,
ધણા થોડા આજે હુડુગણ પ્રકાશે ગગનમાં;
હજી એકે પ્રાણી ગિરિમહિં નહીં જાગ્યત દિસે,
વધે અંધારામાં નરવર અગાડી વન વિષે.

ત્યાં જવું હતું તે આવ્યું સર સુંદર પાસનું;
આપ્યું હતું પુરા જેને નામ “માદ્રી વિલાસ”નું.

ઝાંખી ભરેલ જલની સ્થિરતા જણાય,
જોતાંજ તર્ક નૃપના ક્યહિંએ તણાય;
જેસે શિલા ઉપર ચાલી સચિંત રાય,
જાડા વિચારમહિં છેવટ મમ થાય.

અનિદ્રા શ્રમથી તેનો દૈર્યભ્રંશ થયો હતો;
પૂર્વનાં સ્મરણોમાંહીં ઘણો કાલ ગયો હતો.

થવા માંડ્યાં ત્યાં તો રવિકિદ્દયનાં ચિહ્ન સધજે,
ઉઠેલી સૃષ્ટિના વિપમ સ્વર સાથે સહુ ભજે;
જવા માંડ્યું સર્વે સ્થલમહિંથી અંધારું ઝટ જ્યાં,
પુરાયો પ્રાચીમાં નવલ સરખો રંગ પણ ત્યાં !

કોલાહલ થવા લાગ્યો અરણ્યોદયથી બધે;
પૂર્વની રકિતમા સાથે સહુ આક્ષોભ એ વધે !

વૃક્ષો અદશ્ય સધળાં નઝરે પડે છે :
ધોળાં અનેક ગમથી ઝરણાં દડે છે :
એ દેશ ચક્ષુ તજી ઉપર જ્યાં ચડે છે,
જાયાં પ્રચંડ શિખરો નભને અડે છે.

“ અરે ! શું આટલો કાલ નિષ્કારણ વહી ગયો ! ”
સઘ એવું કહી રાજા સ્વસ્થાનેથી ઉભો થયેલ

ઉઠી જોતાં શોભા બહુજ બદલાયેલ નિરખી :
ડગ્યું પાછું ઘેર્યું, સ્મરણ મહિં આવી પ્રિય સેખી :
“ નિહાળું છું શું હું મનહર વસંતપ્રસરને !
“ અરેરે શેની શી અનુભવ કડંછું અસર એ ! ”

સૃષ્ટિસૌંદર્યને જોતાં કે રોમાંચ થયું હતું;
ધણા દિવસનું પેલું યોગાંધત્વ ગયું હતું;

ઉડે, દોડે, એવી જલચર કરે ગમ્મત ધણી,
નિહાળી તે, જોયું વળી પછી જરા પર્વત બણી;
ગમી નાં એ વૃત્તિ, હૃદયરસથી સંયમ ચડ્યો,
“ થઈ નહાવાં વેળાં, ” નૃપતિ કહી એવું મહિં પડ્યો.

સ્નાનેથી થઈને શાંત પડ્યો એ નિત્યકર્મમાં;
જતાં રાગ બની વૃત્તિ પાછી તદ્રૂપ ધર્મમાં.

પૂરું કરી તરત તે સ્થલને તજે છે,
ધમ્મ્યા વિરુદ્ધ દૃઢ આગ્રહને સજે છે :
“ શાને થવું પતિત આશ્રમધર્મનાથી
સૌંદર્ય શું ? જગત શું ? તપ એજ સાથી. ”

જઈ આશ્રમમાં લે છે નિત્ય માધક ભોજન;
છાંછે પછી જરા નિદ્રા પૂર્ણ વીસરવા વન.

ઉઠ્યો થોડી વારે નૃપતિ જ્યમ નિદ્રા કંઈ લઈ,
મનોવૃત્તિ તેવી સ્થિર, વિમલ ને સાત્ત્વિક થઈ;
જઈ થોડે છોટે પછી અનુભવે શીતલ હવા,
પડે દષ્ટિ માટે વન તરફ લાગે નિરખવા !

અશુભ હૃદયે જોઈ રચના એ ઋતુ તણી :
મળવાને પછી ચાલ્યો બીજી પર્ણકુટી ભણી.

માદ્રીજ માત્ર હતી હાજર એહ વાર,
કુંતા ગયેલ કંઈ કારણથી બહાર;
માતા સતી નકુલ ને સહદેવની એ,
હા ! તાપસી નૃપની સાથ હતી બની એ.

ઝીણા વલ્કલને આજે એણે અંગે ધર્યું હતું;
નહીં લાવણ્યને ઓછું વનવાસે કર્યું હતું.

“ નથી શું કુંતાજી ? નહિ અરર આંહી રહી શકે
“ પ્રિયે તું એકાકી ? સ્વજન વિણ વૃત્તિ ક્યમ ટકે;
“ ખરે ત્યારે આનો અનુભવ જરા આજ કરીએ,
“ જરા આ પાસેના ઉપવન વિષે કાંઈ ફરીએ ”

પ્રસંગ બદલાતાં એ સિદ્ધાંત વિસરી ગયો :
મટી તાપસ એ પાછો ભર્તા-વામી-ખરે ! થયો !

શાંતિ મહીં નહિ થયો કંઈ ફેરફાર,
તેથી જ હાલ નૃપતિ વિસર્યો સહવાર :
માદ્રી નહીં કરી શકી કંઈએ નકાર :
જાણેલ હોય કદિ શું વિધિના પ્રકાર ?

પૂર્વાશ્રમ તણી બુદ્ધિ પાછી આવી ગઈ હતી :
ફરે સાંપ્રતને ભૂલી વનમાં સાથ દંપતી,

વહી જતાં ઝરણાં શ્રમને હરે,
નિરખતાં રચના નયનો ઠરે :
મધુર શબ્દ વિહંગ બધાં કરે,
રસિકનાં હૃદયો રસથી ભરે !

વસંતે સ્થાગેલું પ્રખલ નિજ સામ્રાજ્ય સધળે,
નવાં રૂડાં વસ્ત્રો તરવર ધરે છે સડુ સ્થળે;
બધી સામગ્રી એ મદનરસથી સૃષ્ટિ ભરતી,
જનોના જીવસાને અતિ ચપલ ઉદ્દીપ કરતી.

ઉછળ્યું લોહી તેથી એ સાવધાન થયો નહીં :
સ્ત્રીસંગે નર્મગોષ્ઠીમાં વધે છે વનની મહીં.

ઉત્તુંગ નમ્ર સહકાર દિસે ધણાય,
લાખો વળી અગુરુ ચંદન ત્યાં જણાય;
વૃક્ષો, લતા, સકલ કૈંક અપૂર્વ રંગ,
જામે ન કાં પ્રબલ મિત્ર વડે અનંગ ?

ફરતાં ફરતાં આવ્યો એક માલતિમંડપ;
પ્રવેશ સતીની સાથે કરે છે તે મહીં નૃપ.

ધામે ધામે છટાથી કુસુમરજ લઇ ડોલતો વાયુ વાય,
ચોપાસે વલ્લિઓથી પરિમલ પ્રસરે, નેત્રને તૃપ્તિ થાય;
બેસીને કાણુ જાણુ ક્યહિં પરભૃતિકા ગાન સ્વર્ગીય ગાય,
આળી નાંખે હલાવી રસિક હૃદયને, વૃત્તિથી દાખ જાય.

સાંભળ્યું મોહ પામીને હવે કોકિલકૂજન :
“ પ્રિયા પંચમ વૃષ્ટિથી નહાવાનું થાય છે મન. ”

જરા શંકા પામી, તદપિ નહિ કાંઈ કહી શકી,
વળી એવી ભીતિ નૃપવદન જોતાં નહિ ટકી,
નહીં રાજજીનો હુકમ પણ પાછો કદિ ફરે,
વિચારી એ માત્રી તરતજ જરા કૈં શર કરે.

દિવ્ય રાગ શરૂ થાતાં બન્યું શાંત બધું ધન :
 હોહયુ'બક થી જાણે ખેંચાયાં સર્વનાં મન.

માધુર્ય એ ઉજળતું ક્યહિં ના સમાય,
 હા! કેમ આ હલક અંતરથી ખમાય;
 સાથે મળ્યાં તરત દંપતી સર્વ દોડી,
 ભેડી રહ્યાં સ્વર વિષે દષ્ટ વૃત્તિ જોડી !

ધેલી બની બધી સૃષ્ટિ રસમાં હાલ નહાય છે :
 હાય! એક જ પાંડુના હૈયામાં કે'ક થાય છે !

સંગીતામૃત વર્ષતાં પ્રથમ તો આનંદ વ્યાપી ગયો,
 સાથે એક કરૂં પ્રિયાહૃદયને આવેશ એવો થયો;
 ખંચાયો પણ વેગ પૂર્ણ કરતાં, આવી સ્થિતિની સ્મૃતિ,
 રાખે અંકુશ, તોય સ્પષ્ટ વપુમાં દેખાય છે વિકૃતિ.

નિહાળી નૃપને રાગી જરા ગાતાં રહી ગઈ;
 હાય રે! ઉલટી તેથી તેની શાંતિ વહી ગઈ!

“પ્રિયે ! માદ્રી ! આહા ! સહન મુજથી આ નધી થતું,
 “નહીં મારે જોઈયે તપ શલ, ભલે એ સહુ જતું;
 “અલાવી દે પાછી મધુર સ્વરની રમ્ય સરિતા,
 “છટાથી છોડી દે ! અરર ! ક્યમ રાખે નિયમિતા !

વૃત્તિઓ પરથી તેનો અધિકાર ગયો હતો;
અપૂર્વ ધ્વનિથી પૂરો મહોન્મત્ત થયો હતો :

“સખી! દેવી! બહાલી! સ્વરૂપ તુજ આજે બહુ દિસે,
“અરે! રંભા જેવી રસમય અહીં નંદન વિષે:”
નિહાળે વર્ષાવી પ્રણયરસ બને નયનથી,
જરા ધાસ્તી પામે સતી પણ હવે હાય! મનથી.

ગીત પૂર્ણ થતાં રાજા જાય છે પાસ કેં મિષે;
“ક્ષમા-પ્રાણ-નહીં,” બોલી; લે છે એને ભુજા વિષે !

“ રે હાય! હાય! નહિ નાથ નહીં,” કહીને,
છૂટી જઈ ભુજ થકી અળગી રહી તે;
હા ! દીન દૃષ્ટિ કરી એ નિરખી રહે છે,
દુઃખે ભર્યાં નયનથી નૃપને કહે છે:—

“ હરું છું, ભય પામું છું, જોઈને આજ આપને :
“ અરે ! કેમ વિસારો છો ઋષિના હથ શાપને ? ”

બહુ ખીંચીતી ખીંચીતી થરથર થતી એ કરગરે,
નથી ઓછી થાતી વિકૃતિ નૃપની તોપણ, અરે !
“ ઘટે છે શું, દેવી ! હૃદય પર આ નિર્દય થવું ?
“અરેરે! આ આવું પ્રબલ દુષ્પ! મારે કયલિં જવું ?

“ પ્રિયા ! પ્રિયા ! પ્રિયા ! તારા હાથમાં સર્વ, હાય રે !

“ ત્વરાથી દેહ જોડી દે : આ તો નહિ ખમાય રે !

“ જાણું બધું, પણ દિસે સ્થિતિ આ નવીન :

“ મારું નથી બલ, બન્યો જલ ખહાર મીન :

“ દેવી ! વિચાર કરવા સઘળા તજ દે :

“ રે હાય ! સ્પર્શસુખ, પ્રાણસખી ! હજ દે ! ”

વિચાર કરવા જેવો હવે વખત રહ્યો નહીં;
ઝંપલાવી પડી માદ્રી નરેન્દ્ર ભુજની મહી.

* * * * *

નહીં ચાલે આથી ગત સમયમાં દૂર હૃદય :
પડ્યા શબ્દો છોડ્યા શ્રુતિ પર બહુ મંદ સદય :
જરા તૂટ્યાં વાક્યો કંઈ કંઈ થઈને રહી ગયાં :
હજારો વર્ષો એ પછી પણ હવે તો વહી ગયાં !

ઉપાલંભ

જોયું મેં ન મળ્યું મને નયનમાં, શબ્દો મહીંએ નહીં,
હર્ષોન્મત્ત સદૈવ છેક બનતો તે કૈંક આજે ક્યહીં;
રે ખેલાં ન હતી કદી અનુભવી આવી ઉદાસીનતા,
દીઠી શું ન કઠોર ! તેં કરુણ જે વ્યાપી મુખે દીનતા ?

હૈમાનું ઝરણું રસાલ સહસા ખૂટી પડ્યું શું સખે ?
પૃથ્વી કર્કશ જોઇ કાયર થતાં બીજે વળ્યું શું રખે ?
સ્વાર્થી તું ન ગણી શકાય મનથી તોયે રહું રોષમાં,
મર્માધાત ન શાન્ત થાય નિજને માનું બધા દોષમાં.

વર્ષોના સહવાસથી પણ અરે જાણ્યો નહીં તેં મને,
જાણે શા થકી યોગ્ય છે પ્રણયના શા તું ઉપાલંભને ?
સ્નેહી, સ્નેહ તણો અનાદર કહે શી રીતથી હું સહું ?
આલંબી ઉછરેલ કેવલ રહું શાથી નિરાધાર હું ?

જે કં હોય વિકાર વૃત્તિ મહીં તો છે વ્યર્થ આ ખોલવું,
શાને નિર્દયની કને હૃદયને મર્માંતમાં ખોલવું ?
પ્રેમી છું નહીં, પ્રેમથી અવશ છું, સ્વાતંત્ર્ય તો કૈં નથી,
રાખી તોય શકીશ વૃત્તિ મનમાં તાટસ્થ સામે મથી.

પડેલા સ્નેહીનો પ્રત્યુત્તર

મેલો હું દગથી, દગે નમન ના કીધું પછી કેાધને,
ગાંભીર્ય, દઢતા, અને સરલતા તારાં, સખે ! જોધને;
ગર્વોન્મત્ત થયો, ખરી ફરજ કે' બૂલ્યો, પડ્યો ગર્જરે,
સ્નેહી માનવ ! સાથ તું પણ પડ્યો એવોજ ! શું તું કરે ?

હાવાં કે' સ્મૃતિસાગરે લહરમાં આંસુ મિલાવી, અને
હૈયાને નહવરાવતો, પણ સખે ! ના એ પુરાર્થ અને :
છે તાર્જન તથાપિ : નિર્મલ નહીં, તોયે ખરું : રાખતું
વાત્સલ્ય પ્રતિબિંબ આત્મગહને રે'શે હમેશાં છતું !

અક્રવાક મિથુન

પ્રસરી રહી ચોપાસ શાખાઓ શૈલરાજની :
ન જણાય, જશે કેવી સંધ્યા એ મધ્ય આજની !

સરિતનાં જલ કૃષ્ણ જરા થયાં,
કિરણ સૂર્ય તણાં શિખરે ગયાં;
સભય નાથ પ્રિયા હૃદયે ધરે,
વિરહ સંભવ આકુલતા કરે !

ઝાંખાં ભૂરાં ગિરિ ઉપરનાં એકથી એક શૃંગ,
વર્ષાકાલે જલવિજલના હોય જાણે તરંગ !
પાસે સામે તમ પ્રસરતાં એક ઉદ્દયીવ જોય,
ભીરુ શ્યામા પણ નયનમાં આવતું અશ્રુ લહોય.

વિહંગયુગ્મ કિશોર રસમ એ,
રસ મહીંજ પરસ્પર મગ્ન એ,
નિભૂત અત્ર અહર્નિશ આવતું,
રમણ આચરવા મન ભાવતું !

જાંચે ખેસી રવિક્લેષને જોહ સાથે વિલોકે,
ધેલાં જેવાં ક્ષણ સ્મૃતિ થતાં જે દિસે હર્ષશોકે;
ધાટાં ભીનાં વિટપ પર એ ત્યાં નિહાળે સુવર્ણ,
માણિક્યોથી ગ્રથિત સરખાં રમ્ય જ્યાં થાય પર્ણ

હરિત નીલ સુદર વનસ્થલી—
 પર મળી સુકુમાર મૃગો રમે;
 ઉપવનો તણી સંઘત આવલી—
 મહિં જવા પ્રણયી તરુણો ભમે !

નહાનાં નહાનાં ક્યાહિં શુચિ સરો, કચ્છ ઉત્તાન રમ્ય,
 સ્નેહે જોવા થકી ઉપજતી ભાવના કેં અગમ્ય !
 આધુ' આધુ' મુદિત રવનું ચિત્ર સંગીત થાય
 શાનો ક્યાંથી કંઈ નિસરતો મિષ્ટ આમોદ વાય !

અસર સુંદર અદ્ભુત રંગની,
 સકલ સૃષ્ટિ નવીન ખરે ખની;
 રવિમરીચિ અધે હિમને હરે,
 ગહનમાં તદનંતર ગિતરે.

શાખાઓમાં તરુવર તણી ચક્રવાકી છુપાતી,
 શોધી કાઢે દયિત નયનો, જોઈને હૃષ્ટ થાતી;
 ચંચૂ ચંચૂ મહિં લઈ પછી પક્ષને પક્ષમાં લે,
 કીડા એવી કંઈ કંઈ કરે મૌઘ્યમાં દંપતી તે.

સુચુત એ ચરણો થકી ગડતાં,
 પવનથી પડતાં, કંઈ ખૂડતાં;
 વિમુખ એકલી નહાતી પ્રિયા શિરે,
 ધતિ જઈ અભિષેક કદી કરે !

કાંઠે જેસી નઝર કરતાં આત્મછાયા જણાય,
ખીજાંની ત્યાં પ્રતિકૃતિ ભણી એક દષ્ટિ તણાય;
પૂરાં અંગો નહિ કંઈ દિસે, પ્રેમ તો તોય વાધે,
જેતાં જેતાં મુખ અવરતું ગાઠ આશ્લેષ સાધે !

પ્રણયની પણ તૃપ્તિ થતી નથી :
પ્રણયની અભિલાષ જતી નથી :
સમયનું લવ ભાન રહે નહીં :
અવધિ અંકુશ સ્નેહ સહે નહીં !

હાવાં રક્ત દ્યુતિ ઉડી જતાં થાય વૃક્ષો સરોષ,
હાવાં થંડી મૃદુ વહનથી સૂચવે છે પ્રદોષ ;
આકાશે જ્યાં હતી વિચરતી દેવતાઓ લહીંથી,
જગ્યાં પ્રેમી વિરલ સુખની મોહનિદ્રા મહીંથી.

વિરહ સંભવને વિસર્યાં હતાં,
બની નિરંકુશ એય ક્યાર્યાં હતાં ;
જવનિકા તુટતાં સ્મૃતિનાશની,
નિકટ મૂર્તિ ઉભી વિધિપાશની !

અનુભવે ન છતાં ક્ષણ એક તે,
વિવશ, મૂઢ, નિરાશજ છોક તે ;
સહુ થનાર ક્રમે નઝરે વહ્યું,
રુદ્ધ અંતરમાં ઉછળી રહ્યું !

અંધારાનાં પ્રલયજલથી યામિની પૂર્ણ થોર,
સ્વેચ્છાના વા કુટિલ કૃતિના મંદ્ર અવ્યક્ત શોર,
ઊડાણોમાં પડી સુધ જતો નિષ્કુરપ્રાણ કાલ :
આભાસોથી થતું યુગલ ઉન્મત્ત એ સ્નેહબાલ !

થઈ તથાપિ વિમુક્ત પ્રયાસથી,
લઈ વિદાય નદીતટ પાસથી;
મિથુન એહ ચડે અવકાશમાં,
રિચિતિ કરે દિનિતેજ સકાશમાં.

અવર કાંઈ હવે નથી દેખતાં :
અવર કાંઈ હવે નથી લેખતાં :
ચપલ, આખરની, ક્ષણ એ છતાં,
ઉભય જીવન એક થતાં દિસે !

ધીમે ધીમે ગતિ કરી જતો પશ્ચિમે સૂર્ય જેમ,
ઊડી બંને ગ્રહણ કરતાં ઉન્નત સ્થાન તેમ;
દષ્ટિ પ્રેરે વિતત ગગને, કાંતિ કેં ના જણાય,
આછી આછી રસ રહિત ત્યાં વાદળીઓ તણાય.

ઉદધિને રવિર્મિલ્ય હવે અડે,
અતિ સમુચ્છિત તેય હવે અડે,
ક્ષણ લગી પરિરંભ કરી રહે,
હૃદય કંપિત સાથ ધરી રહે !

રોમે રોમે વિરહભયની વેદનાથી બળે છે,
છૂટી છૂટી, સહન ન થતાં, મત્ત પાછાં મળે છે;
વેળા થાતાં વિધિદમનની ગાત્ર ખેંચાય સામાં,
પ્રેમી બંને ધૃતિ અતિ છતાં થાય સંમૂઢ આમાં.

ટળવળે નિરખી રચના વને,
તરફડે સમજી રચનારને :
શ્વસન દુઃખિત છેવટ સારતી,
પ્રિયતમા વચ આમ ઉચારતી :-

“ પાપાણોમાં નહિં નહિં હવે આપણે, નાથ ! રહેવું :
“ શાને આણું, નહિં નહિંજ, રે ! આપણે, નાથ, ! રહેવું !
“ આલો એવા રથલ મહિં, વસે સૂર્ય જેમાં સદૈવ,
“ આનાથી કેં અધિક હૃદયે આર્દ્ર જ્યાં હોય દૈવ ! ”

પ્રવદતાં અટકી ગઇ એ અહીં,
અધિક ધીરજ ધારી શકી નહીં;
થઇ નિરાશ હવે લલના રુવે,
મૃદુલ પિચ્છ થકી પ્રિય તે લહુવે !

પણુ હજી દિન શેષ રહ્યો જરા,
નજર ફેરવી જોઇ બધી ધરા;
પ્રણયવીર લહી સ્થિરતા કહે,
અગર જો રુજ અંતરમાં સહે:—

“ હા ! શબ્દો આ સરલ સરખા મર્મને તીવ્ર બેદે,
 “ ગર્ભાત્માને સ્ફુરિત કરતા ધૈર્યને છોક છેદે ;
 “ લાંબા છે જ્યાં દિન, પ્રિય સખી ! રાત્રિએ દીર્ઘ તેવી,
 “ આ ઐશ્વર્યે પ્રણયસુખની, હાય ! આશા જ કેવી !

“ અવર કાંઈ ઉપાય હવે નથી :
 “ વિરહ, જીવન, સંહરીએ મથી :
 “ ગહનમાં પડીએ દિન દેખતાં :
 “ નયન મીચી કરી દધ એકતા ! ”

* * * * *

પાછું જોતાં દ્વિજયુગલને અન્યથા થાય ભાસ,
 જાંકું જાંકું દિનકર સમું કૈંક દેખાય હાસ;
 “ આહા ! આહા ! અવર દુનિયા ! ધન્ય ! ” એ ખોલતામાં,
 નીચે નીચે ઉતરી પડતું વેગથી દંપતી ત્યાં !

અધિક એહ પ્રકાશ થતો જતો,
 જવ જનાર તણે વધતો જતો;
 અમિત એ અવકાશ તણી મહી,
 ક્યહિં અચેતન એક દિસે નહીં !

દેવયાની

રજનીથી ડફ, તોયે આજે એ લેખતી નથી ;
ક્યાં છો ? ક્ય ! સખે ! ક્યાં છો ? કેમ હું દેખતી નથી ?”

હાંબાવેલા સ્વર મધુર આ વ્યોમ માંહે ફરે છે,
પુણે પુણે વિટપ વિટપે નૂતન શ્રી ભરે છે;
ન્હાનાં ન્હાનાં વપુ ધરી શકે શોધતા એ દિશામાં,
રેહંતા એ રતિ વિવિધ શી કેં શશીની નિશામાં !

દિવ્ય પ્રભા નિરખી ઉત્સુક જે થયેલી,
દેખાડવા સુહૃદને પ્રણયાર્દ્ર થેલી;
તે આ સ્વભાવ સરલા કરી દોડ ન્હાની,
બોલાવતી ધસતી બાલક દેવયાની.

તરે જે શોભાથી વન વન વિષે બાલ હરિણી,
સરે વા જે રીતે સુર સરિતમાં સૌમ્ય કરિણી;
કરે એવું જ્યોત્સ્નાભ્રમણ, ભ્રમણે જ્યાં અટકતો
શશાંક પ્રેક્ષીને સુભગ મણિ સેંચે અપકતો !

તરુઓ અભિનંદે આ અંગે લલિતને નમી;
સમગ્ર નભ વર્ષે છે, આહા ! ગિપરથી અમી !

થડો મીઠો કુમુદ વનનો માતરિશ્વા વહે છે,
 ફીડતો જ્યાં તરલ અલક શ્રેણિ સાથે રહે છે;
 બાલાને એ વ્યજન કરતો દાખવે આભિજાત્ય,
 પ્રેરે ત્યે પદ રસિકનો અગ્રણી દાક્ષિણાત્ય !

જેવી તરંગ શિખરે જલદેવી નાચે,
 વક્ષઃસ્થલે શિશુ સમી ગણી સિંધુ રાચે;
 અસાત તેવું રમણીય નિહાલી લાસ્ય,
 પામે પ્રમેદ વસુધા ઉભરાય હાસ્ય !

હવે તો મેદાને વરતનુ દિસે છે વિચરતી,
 વિલોકે સામે, ત્યાં ત્વરિત ચરણોની ગતિ થતી;
 રથ્યાં બંને બાજુ તરુવર, નહીં કાંઈ વચમાં,
 વસેહું આવીને પણ સકલ સૌંદર્ય કચમાં !

રોહિણીપતિના ભાલે રરિમઓ રમતા હતા :
 તુહિનાચલના જાણે શૃંગમાં ભમતા હતા !

શાભિતા શા સહુ અવયવો, સ્નિગ્ધ, ગોરા, ભરેલા,
 યોગાબ્યાસ પ્રબલ થકી શા યોગ્યતામાં ઠરેલા :
 ગાલે, નેત્રે, સકલ વદને, દીપ્તિ સર્વત્ર ભાસે,
 જ્યોત્સ્નાનેએ વિશદ કરતો સ્વચ્છ આત્મીય હાસે !

આકાશ મંડલ ભણી દગ એ નથી જ,
 વિશ્રામ આજ નથી ભૌતિક કોઈ ચીજ;
 નેત્રો નિમીલિત થતાં હૃદયે તણાય,
 અધ્યાત્મ ચિંતન નિમગ્ન થયો જણાય !

હવે તો આ આવી નિકટ ગુરુકન્યા કય તણી,
 અવસ્થાને જાણી નહિં, અગર જાણી નહિં ગણી;
 “ નિહાલે શું ? હા ! તો સદ્ગુણ સમજી આગમનને !
 નહીં : નીચી દૃષ્ટિ : અરર ! અવમાને ગગનને ! ”

કર સાહી કહે મીઠું : “ જ્યોત્સનાગરને તટે,
 મુખ તો વિધુલક્ષ્મીનું જો, સખે ! આમ ના ઘટે ! ”

પાડી નાંખે તનુ પર પડયું ખિંદુ જે હૈમ આવી,
 ઝાડીમાંથી મૃગપતિ જરા યાગ જેવો હલાવી ;
 કીધો નીચે સુતનુ કરને એ પ્રમાણે કયે જ્યાં,
 ઝાંખા જેવો વિધુ પણ થયો દૈન્ય દેખી નભે ત્યાં !

સાશંક ભીરુ નિરખી રહી આસપાસ,
 નહાતું દિસે મુખ અનાદરથી ઉદાસ;
 ધીમે હવે કય ભણી જ્યમ એ વળે છે,
 તેવુંજ હા ! ઉતરતી દગને મળે છે !

જરા જોયું, ત્યાં તો અતિશય દિસે છે પ્રસરતી
કુમારીને લજ્જા, નયન પણ નીચાં જ ધરતી;
રહી વેળા થોડી ક્ય પણ હવે આમ ઉચરે,
હતું ધીમું તોયે, પરિચિત છતાં એ પણ ડરે !

“ અવસ્થાભેદનું, દેવી ! તને જ્ઞાન દિસે નહીં :
મુઘ્ધ ! શું સમજે છે તું બાલભાવ બધા મહીં ? ”

રે રે ! એને શ્રવણ ન કદી વાક્ય એવું પડેલું,
હૈયું એનું મૃદુલ વિરલું ગર્ભમાંથી ધડેલું;
આંસુ આવ્યાં નહિં, પણ બની બાલિકા છેક ઝાંખી,
ઊભી યતને. વિવશ ચરણે, મર્મ નિઃશ્વાસ નાંખી !

આ તે ઊભી કુમુદિની સરખી નમેલી,
જે ચંદ્રની વિકૃતિને ન કદી ખમેલી;
લાવણ્યને વિવશ જોઈ નહીં શકે જે,
ચિત્તે બહુ વખત રોપ ક્યહાં ટકે તે ?

સ્વસા જેવી, જેને દિલગીર કરેલી નહિં કદા,
રહી સાથે જેની શિશુ સમ બનેલો પણ સદા;
કરી તેની આવી સ્થિતિ નિજ કઠોર પ્રવચને,
થયો પશ્ચાત્તાપ પ્રબલ મનમાં તુર્ત ક્યને

શબ્દ સંત્વનને માટે શોધે, પણ મળે નહીં;
વિચારે બહુધા, તોયે કંઈ એન વળે નહીં !

રોતી હોશે અવનત મુખે એમ શંકા કરીને,
જાંચી લીધી તનુ કટિ કને બાહુ સાથે ધરીને;
“ બાહે ! શું છે વદનભ વિષે, સજ્જ છું સર્વ જોવા,
તારી સાથે, અધિક રડશે તો પછી સાથ રોવા ! ”

રોકેલ અશ્રુદલ જે હૃદયે જડીને,
ભીંજે કપોલ ક્યના હમણાં પડી તે;
છાયું હતું ધનપટે મુખ ખેદનાએ,
ત્યાંએ મુહાસ્ય વિધુના સમ અદ્ય થાય !

ધરી હૈયા સાથે સદય મૃદુ આલિંગન કર્યું,
વહીને ઓખેથી મધુર વદને ચુંબન ઈર્ષ્ય;
કરી નીચી હાવાં સજલ નયને એ નિરખતો,
છવાયેલું હર્ષે વદન દિસતાં હર્ષિત થતો.

સ્ફુરે લાવણ્યનું શું આ પરિવર્તન અંગમાં :
રમતી રમણી બાસે દિવ્ય નૂતન રંગમાં !

શોભે જેવી શુચિ નિસરતી માનસેથી મરાલી,
વર્ષા કેરા વિમલ જલમાં નાયતી વા મૃણાલી;
ઓર્ચિતી વા તનુ ચમકતી મેઘથી જેમ વીજ,
બાલા તેવી બની ગઇ, ખરે ! અદ્ભુત સ્પર્શથીજ !

વૃત્તાંત પૂર્વ સધ્વળું વિસરી ગઈ એ,
 દ્રષ્ટવ્યમાં દ્વિગુણ્યુદ્ધ હવે થઈ એ;
 સ્નેહોર્મિથી સદયની થઈ આંખ ભીની,
 જોતો રહ્યો સરલતા કય સુંદરીની !

તરે જે શોભાથી વન વન વિષે બાલહરિણી,
 સરે વા જે રીતે સુરસરિતમાં સૌમ્ય કરિણી;
 કરે એવું જ્યોત્સ્ના બ્રમણ, બ્રમણે ત્યાં અટકતો
 શશાંક પ્રેક્ષીને મુલગ મણિ સેથે ઝળકતો !

વિશુદ્ધ સ્નેહનું જોડું વિશ્વસૌંદર્યમાં વહે :
 વિલાસી વિધુ ને તારા નભથી નિરખી રહે !

ઉદ્દગાર

(ખંડ શિખરિણી)

વસ્યો હૈયે તારે :
રહ્યો એ આધારે :

પ્રિયે, તેમાં મારે પ્રણય દુનિયાંથી નવ થયો :
નવા સંબંધોનો સમય રસભીનો પણ ગયો !

નહિ તદ્દપિ ઉદ્વેગ મુજને :
નયન નિરખે માત્ર તુજને :
હરે દષ્ટિ, વ્હાલી, સદય મૃદુ તારીજ રુજને !

સદા રહેશે એવી :
સુધાવર્ષા જેવી :
કૃતી માતું, દેવી ! કાણુ સકલને જીવન તણી :
પ્રમત્તાવસ્થામાં નઝર પાણુ નાખું જગ ભણી !

માનસ સર

અંતર ઉછળ્યું હો ! સહસા ઘૈર્ય ગળ્યું હો !

ક્ષોભ થયો વૃત્તિમાં અતિશય, તરંગ જળ્યર ચાલે :
માનસસર માંડે ડોળાયું, ખૂબ ચલિત જલ હાલે :
સ્થાનક ન મળ્યું હો ! સહસાં

હાય ! વધે જલ, અલ્પ દિસે સ્થલ, છેવટ રે ! શું થા
નાળુકે પાળ, પ્રચંડ ભરાવો : હા ! શી રીત સમાશે ?
જલબલ ન ચળ્યું હો ! સહસાં

આવે ઉચ્ચ ઉછાળા ઉપર, તોફાન ખડું જામે :
નહાતું સર, દેખાવ ભયાનક ! શાથી સઘ વિરામે ?
પાછું ન વળ્યું હો ! સહસાં

રંગ ગયો બદલાઈ, ખરેખર નિર્મલતા પણ જીડી !
જલસેના ઉભરાવા માંડી, પાળો પણ ગઈ ખૂડી :
સ્થલ સાથ મળ્યું હો ! સહસાં

ઉપર થઈ ઢોળાય બધેથી મસ્ત ઘોઘવા ડોડે :
જંગ બરાબર થાતાં નિર્બલ, પરિસીમાને તોડે :
આખર ન કળ્યું હો ! સહસાં

અદ્વત

એક જ અવર્ણ્ય સત્ત્વ વ્યાપ્ત સર્વ વિશ્વ વિષે,
 અવકાશ કાલથી અનંત જેવું બાસે છે;
 જ્ઞાન, પ્રેમ, દયાથી વા દૃષ્ટિ જડત્વ દૂર થતાં,
 ભિન્નત્વ પ્રતીતિ પણ સ્વરૂપ વાર નહાસે છે;
 અભેદની સાથે ઐક્યાનુભવ પ્રસંગોપાત્ત;
 અજ્ઞાત સ્વરૂપ છતાં સર્વ કોઈ પાસે છે;
 પ્રમા વિષે સંશય વા અવિશ્વાસ લાવી જેઓ
 તદ્દૂપ ન બને તેવા પછીથી વિભાસે છે !

રતવને દૂર કરી એકજ જાણાય તેમ,
 અનુરક્ત માતા બાલ હૃદય સમું ધરે;
 શરીરજ ભિન્ન, નહીં અંશ, એમ સૂચવવા,
 સખાઓ સખાઓ સાથ સ્નેહથી કોટી કરે;
 અનુગ્રહ વા તો અનુકંપાની અવસ્થા વિષે,
 મનુષ્ય અમાનુષને ઓળખે નહીં, ખરે !
 પ્રેમથી થઈને મસ્ત, એકત્વ જાણી, કરીને,
 ચોગ્ય હૃદય, યુગ્મ રસસાગર વિષે તરે !

નવોઢા સ્થિતિમાં જ્યારે અજ્ઞ મૌઙ્ધ્ય હતું, ત્યારે
 એકત્વ વિષેની મારી પ્રાર્થના ન માનતી;
 જડ દૃષ્ટિનેજ માત્ર અનુસરનારી બાલા
 તાત્પર્ય અભેદ તાણું કશું નહીં જાણતી;

પ્રાપ્ત્ય થઈ કદાપિ મારા ચિત્તનો આભાસ
પડે, ત્યારે જરા મારી ધચ્છાને પ્રમાણુતી;
ક્ષણ એક દેખે, તોય મૃગજલ જેવું ગણી,
એજ સત્ય છે, એવું તો અંતર ન આણુતી !

અધિક ગહન અન્ય વસ્તુઓનો અનુભવ
થતાં દષ્ટિ શુદ્ધતર ધીમેથી થતી ગઈ;
પોતે તો નહીંજ, પણ જ્યારે હું બતાવું ત્યારે,
“ નહીં, ” કહેવાની આગ્રહી ભતિ જતી ગઈ;
સત્ય પ્રમા વિષે પછી અપૂર્વ આનંદ જોઈ,
પ્રથમ થવાની લજ્જા પણ તજતી ગઈ;
એકત્વનો અનુભવ આપવા થવાને માટે
નવાં નવાં સાધન રસાલ સજતી ગઈ !

વખત જતાં તો નહીં ભાષાની રહી જરૂર,
વૃત્તિઓ સમસ્ત ફક્ત આશ્લેષથી દાખવે;
પ્રેમ, ઉપકાર, હર્ષ, લજ્જા, ભય, ક્રિકલિકા,
સૂચિત કરે એ સર્વ અભિજ્ઞત્વ રાખવે;
અસામાન્ય ખૂબીને બતાવે કોઈ કોઈ વાર,
ચોખ્ખતાથી સ્વેચ્છા વિષે પતિચિત્ત નાખવે;
જવને શમાવી, જરા અઘેર્ય નમાવી, પૂર્ણ
રસને જમાવીને સુધા સ્વર્ગીય આખવે !

અશ્રુને આવાહન

બધે આ વેળાએ ગહન સરખી શાંતિ પ્રસરી,
વહી ચાલી રાત્રિ જગ સકલને નિદ્રિત કરી;
કર્યા કોટી યત્નો, બહુ બહુ ઉપાયો પણ વળી,
તથાપિ ભારી તો, અરરર ! હજી આંખ ન મળી !

મળે એ શી રીતે ? નથિ હૃદય ખેલાં તણું હવે,
બન્યું એ તો ખીન્નું : બહુજ બદલાયું અનુભવે;
હવે સૂતા દેતું નથિ શયનમાં તુર્ત પડતાં,
નિશાઓ ગાળું છું અતિશય ઘણી વાર રડતાં !

અરે ! એનો એ હું, બહુ વખત વીતી નથિ ગયો,
હતો કેવો ! આજે, અરરર ! પણ આવો ક્યમ થયો !
જરા નહોતી ચિંતા, હૃદય સુખમાં રોજ રમતું,
ખુશીથી, સૌ રીતે, સકળ વખતે, સર્વ ગમતું !

અરે ! આજે તો આ રજ હૃદયને દારુણ દમે,
બહુ રાખું ધૈર્ય, પ્રબળ પણ આઘાત ન ખમે;
નહીં આવે આંસુ, કઠિન બલ સાંખી ક્યમ શકું,
નથી ગ્રાવા છાતી, અશરણ હવે હું નહિં ટકું !

અરે ! આવો, વહાલા ! અવર નથિ આધાર જ રહ્યો,
વહો, આંસુ મીઠાં ! વિષમ ભર જતો નથિ સહો;
તમે ચાલો, વર્ષો, નયન થકી ધારા થઈ પડો,
અધે, અંગે અંગે, સુહૃદ સરખાં સત્વર દડો !

રહ્યાં છોજ મારાં શિશુપાણું હતું તે સમયથી,
વિનંતીને મારી કદિ પણ અકારી કરી નથી;
ધણી વેળા ભીંજ તનુકુસુમને સૌમ્ય કરતાં,
શમાવીને હૈયું તરત વળી સ્વસ્થાન સરતાં !

નથી પાસે કોઈ પ્રિય હૃદયને શાંત કરવા,
ધરી સાથે છાતી જ્વલિત મહિં પીયૂષ ભરવા;
વહો માટે હાવાં, વિવશ બનતાં હું કરગરું,
તમે ચાલો, વહાલાં ! સ્ફુટિતકર આવાહન કરું !

ખરે ! ત્યાં તો સ્નેહી સદય દિલમાં દૂર ઉછળ્યાં,
ચડ્યાં જાંચે વેગે, ઉભય નયનો અંદર મળ્યાં;
પડી ધારા ઘોળી અમૃત સરખી શીતલ હવે,
નહીં થાતાં ઓઝી પ્રચલિત રહી તાદશ જવે !

વિચાર્યું મેં, વસ્તુ પ્રણય સરખી છે નહિ અહીં,
પ્રતીતિ કીધી, કે ફલ લવ નથી જીવન મહીં;
હજારો વાતોનાં સ્મરણ ગહને જ્યાં પડી ગયો,
રહ્યાં એ અમુ તો નહીં, તદપિ નિદ્રાવશ થયો !

પ્રણયમાં કાલક્ષેપ

નહીં આવે આડે પ્રણય પ્રણયીના હિત મહીં
કદા, કહેવું એવું, પ્રિયતમ સખે ! લાયક નહીં;
દિસે તોયે ખોટું, સદય પર શું નિર્દય થવું ?
તપાસી જો, જોશે અનુભવ વિષે અંકુર નવું !

વિચારે કે મોડું ક્ષણ પણ હોતે, હા ! નહિં વળે,
મળે જ્યારે ત્યારે : સમય વહી જતાં નહિં મળે;
સખે ! ધારા પ્રેક્ષી જલદ રસમાં સ્નાન કરવું,
જરા વહેલું ? હૈયે નહિ, અરરર ! એવું ન ધરવું !

નથી તારું એ કૈં, સકળ રચના છે કુદરતી,
નિસર્ગે બંધાતી, ત્રુટિત પણ મેળે થઈ જતી;
પડ્યું જે સંગીત શ્રુતિ પર નભોમંડળ તણું,
અરે ! જો માં તારો સમય, વિરલું, અંતર ઘણું !

સુધાનાં સત્ત્વોનું મધુર મધુ કોને નહિં ગમે ?
સ્વભાવે પ્રેરાતું પ્રિય હૃદય નિષ્કારણ દમે !
ઉઘાડી દે હાવાં પણ વિહગને પિંજર જવા,
બની ઘેલું પેલી કુસુમરજમાં મૂર્ચ્છિત થવા !

રતિને પ્રાર્થના

રસમય બન્યો કેં કેં કીડા પ્રદર્શનથી પ્રિયે !
વિવશ કરવા, સ્પર્શે સ્પર્શે, સગર્વ મથી પ્રિયે !
નવલ મધુરા હાસ્યે હૈયું દ્રવી શરણે ગયું,
રતિ વિરમવું દેવી ! હાવાં બચાવ બહુ થયું.

મૃદુ મદભર્યાં ગાત્રો તહારાં તજી ન શકું કદા,
વિરલ ક્યથી આઝાદીને પ્રસન્ન રહું સદા;
નયન નમણાં, ગ્રીવા ઘોળી, લલાટ સુહામણું,
અવિરત ફરી ચુંબી ચુંબી કૃતાર્થ નહીં ગણું !

અધિક સુખના કાર્યે આજે નિયોગ ઠરે જરા,
વિતત કરવી પક્ષો કાન્તે ! પ્રવાસ પરે જરા !
હુડુગણુ હજી ભાસે વ્યોમે સહવાર પડે નહીં,
ત્યમ વિચરવું વેગેથી ત્યાં વિમોહમયી મહીં !

નિજ સદનમાં શૈયા મધ્યે નિહાળીશ મિત્રને,
ચપલ દગથી જ્વેશે શોધી સમાગમ ચિત્રને;
પ્રહર પણ આજે વીતે તેજ એકજ અંતનો,
જનન દિન છે આજે તહારા પ્રિયે ! બલવંતનો !

સ્ફુરિત કરજે સ્વપ્નું આવું સખિ! હળવે રહો,
સુહૃદ પળતો રાત્રિમાં જ્યાં પરિક્રમણે વહી!
વિમલ કુસુમો વષે હર્ષે સુમિશ્રિત વિસ્મયે,
ત્વરિત નિરખે ત્યાં બાલા બે રસાલ નવી વયે.

લલિત નમનેથી ‘આયુષ્માન’ થવા વરદાન દે,
“ જય જય ” તણા મીઠે કંઠે વળી વચનો વદે;
કરી અભિનયે અંગોની કેં સુકોમલતા છતી,
જલ ધબલન રાત્રિમાં પડી ઉતરી જતી.

સ્વન મધુરતા વાદ્યે જેવી પ્રશાન્ત થતાં વધે,
પરિમલ જતાં આદ્યે અંગો મહીં પ્રસરે બધે;
સહજ હળવે તેવી રીતે પ્રબોધ થવો ઘટે,
અસર સુખની ઉંડી જેથી નહીં સહસા મટે!

રવિકિરણને રંગી લેજે મનોહર રંગમાં!
મૃદુ પવનના મોજાં દેજે સુશીતલ સંગમાં!
વિજય સરખો દર્શાવીને મહોત્સવ સૃષ્ટિએ,
પ્રણય ઠરતો જોજે હર્ષ પ્રકાશિત દષ્ટિએ!

નજરજ પડે તેવામાં જો કદી પ્રતિમા ભણી,
તરત બદલી દેવી તારે પ્રભા નયનો તણી;
વદન હમણાં સામે જાણે હસી અભિનન્દશે,
પ્રકટિત થતાં સ્નેહ સ્નેહી સખા અભિનન્દશે.

શુચિ હૃદયનાં સાહારોની સખિ ! અધિદેવતા !
 પ્રણયમય આ વિશ્વે બાલે ! તહને સહુ સેવતા;
 રતિરસ બધે રેલાવીને ફરી વળજે પ્રિયે !
 સદય રહીને ક્યારે ક્યારે મ્હને મળજે પ્રિયે !

પ્રમાદી નાવિક

મનોહર તરંગ આ ઉપર ચંદ્રિકા વિસ્તરે,
સુધા ધવલ અંતથી ઝબક સાથ વિદ્યુત સરે;
વહી પવન મંદ મંદ જડ અંગ જાગ્રત કરે,
નહીં વિધુર અંતરે તદપિ કાંઈ આશા ઠરે !

*

*

*

હતો ચરસ મૂળથી સરતનો જરાએ નહીં,
નહીં સફર લાભની પ્રગટતી સૃષ્ટિ એ મહીં;
સદૈવ સુખનાવમાં સ્વજન સંગ માટે જતો,
કૃતાર્થ સહચારથી પ્રણયથી હમેશાં હતો.

ફર્યા સકલ ખંડના નવનવે કિનારે અમે,
હવાઈ દરિયાઈ કૈંક નિરખ્યા અમત્કારને;
શશી સહિત રાત્રિઓ મહિં અનેક ગોષ્ઠી કરી,
ગયા દિવસ તે બધા ! નહિંજ આવવાના ફરી !

ગયા, વખત આવતાં સ્વજન સર્વ છૂટા થયા,
ધણા સફરમાં અને સરત જીતવાને ગયા;
રહી પ્રિયતમા સખી નિકટ માત્ર નૌકા પરે,
ગણી ઉભય અર્થ સર્વ ભટક્યાં મહાસાગરે !

બર્યા દિલ વિલાસથી, મધુર કૈંક ગાનો કર્યા,
તર્યા જલધિમાં અને વિરલ ટાપુઓમાં ફર્યા;
જતાં નિકટ બંદરો નિરખતાં હલેસે વહી,
“ ન હોય સુખનાવની કદર બંદરોને, ” કહી !

ધણી વખત થાકતાં, નિજ કરે સુવાડી મને,
પ્રિયા ઉભય નાવને ચલવતી ધરીને કને;
કદી ગહન અંધકાર પ્રસર્યા પછી જાગતો,
તથાપિ ગણતો નહીં, સદયની ક્ષમા માગતો !

અહો ! હૃદયહીનતા ! અવધિ છોક કાઠિન્યની !
વ્યથા ન સમજી શક્યો પ્રિયતમા મુખે દૈન્યની !
કદાપિ લઇ અંકમાં રસિક કેં કથાઓ કહું,
ગણી પરિસમાપ્તિ ચિત્ત કૃતકૃત્ય માની લહું !

કહે કરુણ એકદા : “ નવ જશું કિનારે, સખે !
“ જરા જન સમાજમાં ! જડ જલે થવાશે રખે ! ”
હતાં સજલ નેત્ર એ : મુજ ભરેલ નિદ્રા લસે:
પડ્યો તરત જાંઘમાં ! સ્મરણુ તે ન હાવાં ખસે !

*

*

*

*

કરાલ રજની મહીં ગગન ગર્ત્તમાં ડૂબતી,
દગે દગ ઉઘાડતાં ચડી અનેક તારા સતી;
હતી શિથિલ નાવલી સ્થિર, જરા ન દીઠી ક્રિયા,
પડ્યો તરત જલપતો જલધિમાં “ પ્રિયા ! હા પ્રિયા ! ”

વિધુર કુરંગ

શશી નિરખતો, અને ગગન મધ્ય ઊંડી કરી;
સુદ્ધર દગથી કુટુંબરત તારલાઓ ફરી;
સુધા વરસતી બધે, નહિંજ ભમ હૈયા પરે,
ફરે તરફડે, ઠરે નહિં જ, દેહ સાથી ધરે !

પ્રિયા દિલ્લસા ગતા ! જગત સર્વ ઝાંખું થયું,
ગયું સુખ, ગયું બધું, ન પણ જીવવાનું ગયું;
તજ ગઈ વિલાસિની નિજ કુરંગને, શાવને,
સુતો મૃદુલ બાલ તાત ચરણે, ન માતા કને !

હતી કદિન ભૂમિ શૃંગખનને સુંવાળી જરા,
અહેલ રસનાયથી શયન પાસના કાંકરા;
દિસે રજકણે શમ્યા સ્ખલિત બાળપથી પાસમાં,
કરે તદપિ શૈલ્યનું હરણુ ઉણુ નિઃશ્વાસમાં !

નહીં હૃદયની ભણી હૃદય એહ હાવાં વળે,
નહીં નયનને ફરી નયન તે પ્રિયાનાં મળે;
કુરંગ હતભાગ્યને ભવ અરણ્ય યાત્રા રહી
રૂંધી કરવી એકલાં, વિવશ જીર્ણ અંગો વહી !

દિશા કંઈ ભવિષ્યની ન કંઈ ભૂત તે સૂચવે,
 પડી વિકટ વર્તમાન કુહરે રહેવું હવે;
 પડી ઉચરવું, રડી ઉચરવું ઈર્ષ્ય સર્વદાઃ
 પ્રિયા ! હૃદય દેવતા ! પ્રિયતમા ! સખી નર્મદા !

કદી રમરણુ આવતાં રુધિરનીર નેત્રે ઝરે,
 દયા સ્વજનને થતાં વદન પાસ પાણી ધરે;
 નહીં સ્વજન તે : સખી ! સ્વજન એકલી તું હતી,
 સહસ્રશત શત્રુમાં હૃદયની પથારી થતી !

વિપ્રયોગ

(અંજની ગીત)

“ આકાશે એનીએ તારા :
એનીએ જ્યોત્સ્નાની ધારા :
તરુણ નિશા એનીએ : દારા—
ક્યાં છે એની એ ?

“ શું એ હાવાં નહિ જોવાની ?
આંખડલી શું નહિ દહોવાની ?
ત્યાંએ ત્યારે શું રેવાની—
દારા એનીએ ? ”

*

*

*

*

“ છે, જ્યાં છે સ્વામીની તારા :
સ્વર્ગોની જ્યોત્સ્નાની ધારા :
નહિંજ નિશા જ્યાં આવે, દારા—
ત્યાં છે એનીએ !

“ છે ત્યારે એ ત્યાં જોવાની :
આંખડલી એ ત્યાં દહોવાની :
સ્વામી સાથે નહિં રેવાની—
દારા એનીએ ! ”

મત્ત મયૂર

નાચે રસભીનો અલખેલો આવી રંગમાં રે !
શ્યામા સંગમાં રે !

વીજળી વ્યોમ છટાથી તરે છે,
ઘેર ઘટા ધન શોર કરે છે;
જોખન જોર ભરે છે એના અંગમાં રે !

હર્ષ પ્રિયા નિરખી પિયુ પામે,
લોચન લોચન માંહિ વિરામે;
પ્રેમ પરસ્પર જામે પૂર્ણ પ્રસંગમાં રે !

રાગ પ્રસન્ન, મનોહર, ઘેરો,
હારક નાળુક ઢેલડી કેરો;
કરતો વિવશ નમેરો છેક અનંગમાં રે !

હૃદ્ય હડે ચરણો પ્રિય પાસે,
મોહ કરે મધુર મુખ હાસે;
ધસતો ભાસે વીર કુશલ રતિજંગમાં રે !

પિન્છ પ્રદેશ જલે છવરાયો,
ગર્જનનું કરી પાન ધરાયો;
ચાલી હવે પ્રિય પાસ ભરાયો સંગમાં રે !

પ્રિયાને પ્રાર્થના

મને તું એક દુનિયામાં રખે ઠપકો, પ્રિયે, દેતી !
રહી એ એક ઠપકાની મને પરવા : રખે દેતી !

ચડ્યો સંગીતને નાદે : બન્યો ચકચૂર હું રસમાં :
તને સ્વર જો સુનાવું તો, અરે ! ઠપકો રખે દેતી !

નહીં એ નાદની, બાલે ! કદર કેં પામરો સમજે :
કદરની ના મને આશા ! કહું, બેદિલ રખે કહેતી !

ન હાવાં કાલ પણ, બહાલી ! જતો રસપૂર્ણ જીવનનો :
નહીં દોલત તહીં મારી : રખે કંઈ મોહમાં રહેતી !

બતાવીશ કેક જો કે હું તને બવના ચમત્કારો :
ગરીબી તોય રહેવાની : રખે સહ ગર્તમાં વહેતી !

કદાપિ ના શકીશ બોલી ફરીને સ્પષ્ટ આ શબ્દો :
હુબ્બી રસસાગરે પડતાં જતાં ઠપકો રખે દેતી !

મુગ્ધાને સંબોધન.

તને રાખું હમેશાં નેહલર હેયે ન્હાની!
કદી તકસીર તોપણ થાય તો કહીયે ન્હાની!

નિદ્રા દિલદાર! રાખી દીનતા મારી ઉપર
જરા કંઈ મરકરી સહેવાય તો સહીયે ન્હાની!

“હવાં મોટી થતાં મુગ્ધા કહી શકશે ક્યાંથી?”
વિચારી એમ સ્હેજ ગુમાનમાં રહીયે ન્હાની!

બહુ શરમાળ ને તું તો ન હું ઓછો અંદર
અમે તો મર્દ હિંમત બહારની લહીયે ન્હાની!

કરીને ખ્યાલ બાલે! ચાલ ને ચહીયે બહાલી!
ચડી રસ સાગરી મોજે પછી વહીયે ન્હાની!

અજ્ઞાન સખા પ્રતિ

નહિ નહિ કદા તારે શબ્દે જરી લધુતા ઘટે :
 નહિ ક્યમ હજી માયાની એ તને જડતા મટે
 હૃદય પણ શું ભૂલે ? આસ્થા ડગે ? નહિ સાંભરે
 પ્રણય રસની બ્રાહ્મી'વસ્થા ? સખે ! ન ઘટે ખરે !

નહિં રસ, સખે ! આત્માનો એ કદાપિ કમી થતો :
 રસમય લસે આત્મા તો એ ચરાચરમાં છતો !
 સ્મરણુ કરજે માટે, બહાલા ! સ્વરૂપ તણું, અને
 સકલમયતા સ્થાને આવી પછી મળજે મને !

આશાગીત

અહા ! શા આજ વર્ષાવે સ્વરો આત્મા પરે, આશા !
બળેલો આર્ત એ શો એ સ્વરસ્નાને ડરે, આશા !

ખરે ! શું આવશે ત્યારે ફરીશું સાથ એવો દિન,
કદાપિ સ્નેહને સ્વર્ગે ? કહે છે શું ખરે, આશા ?

અને શું રજશે આખિર જખમ એ શુદ્ધ હૈયાનો ?
અને એ ચાલશે સાથે ? દયા કેવી કરે, આશા !

નહીં પરવા જરા અમને કશીએ વસ્તુ ઐહિકની :
કરે સંતોષ જો તેને, મને તો ઉદ્ધરે, આશા !

નિહાળું હા ! ભવિષ્યે જો વડી પણ નેત્રરસ જૂનો,
સખીનો સૌમ્ય, હૈયું તો સુખે ભવમાં તરે, આશા ?

મને મીઠી રહી આસ્થા સદા તવ ગાનમાં, દેવી !
સ્વરો એ દિવ્ય જીવનને ભરે ને સાંભરે, આશા !

અનામી નામ

અનામી નામ તારું હા ! સખે એ રહેવાનું !
નહીં મારે કદાપિ કોઇને એ કહેવાનું.

તને પણ આખરે જ પ્રતીત છે સ્નેહી થવાની :
નહીં મા અહીં સૌહાર્દ સુખ વાનું

ચડે આસ્માન તું, હું તો હજી પોષું પાંખો :
તને દેખાય ક્યાંથી રૂપ મારા જેવાનું !

છતાં સાચી પુરાની પ્રીત તારા આત્માની :
મને સરજ્યુંજ આત્મ વિયોગ અંતર સહેવાનું!

તથાપિ એક દિનની સાંભરે આશા જ્યારે :
રસીલા કોઈ જીવન સાગરે છે વહેવાનું !

અને જ્યારે અનામી વિશ્વને વહાલું એ નામ :
પ્રતિક્ષણ સ્વર્ગના વીણા મુખે છે સેવાનું !

પુરાના પ્રીત

સ્વરો તારા મને મીઠા સદા લાગે વહાલી !
છતાં આત્મા સદા બીજા સ્વરો માગે વહાલી !

તને ચાહું હમેશાં પોષતો આશા અંતર :
છતાં સંતોષ હાવાં ના બીજા રાગે વહાલી !

નહીં એ છે અજાણ્યો રાગ છોક તને બાલે
સુજે તેવી સ્મૃતિ લહરી તટે વાગે વહાલી

સખી ! જો સાંભળે ઉસ્તાદની કેં એ બાની;
સુખે ભ્રમભેદ આત્મા તો બધા ત્યાગે વહાલી !

અને બ્રહ્માંડમાં પ્રતિશબ્દ ફેલાતાં આખર
પુરાની પ્રીત સાચી સ્વપ્નથી જાગે વહાલી !

રજની માગણી

રજ આ હંસ માનસને, સખી ! હાવાં દેવી :
વ્યથાએ સ્નેહની સૈને, સખી ! માંડી રહેવી.

રહો સાથે બહુ : કીધું જરા કંઈ મીઠું ગાન :
જવા દેવો ઘટે : માલેકની મરજી એવી !

જવાનું જે બધાને એક દિન ત્યાં આત્માને,
ઘટે છૂટાં થતાં કંઈ કાલ તો સ્થિરતા લેવી !

સદા સંબારશે એ માનસે પણ સ્નેહીને,
તૃષ્ણા રહેશે સમાગમની તને જેવી તેવી !

બધું તો રાખજે જૂનું નવું કંઈ સંબારી,
મળી નિજ વાસમાં વાતો, સખી ! પડશે કહેવી !

મિત્રને આમંત્રણ

તપની શાને, મૂરખ ! તારે સફલ ધાસમાં રે !
ગુરુખાની ગંભીર સરોવર શીતલ પાસમાં રે !

સ્નેહી છે માટે સમજવું :
નહિ આ જડ પાણીનું નહાવું :
જ્ઞાનસ્વરનું ગાવું આતમ વાસમાં રે !

દોલત ને કીરત બે મીઠી,
ઝરણી તે માયાની દીકી;
મોહાધીન પડ્યો તું વ્યર્થ પ્રવાસમાં રે !

જ્ઞાન સમી શાંતિ ના તેમાં :
બોળા રે ! ભરમાયો શેમાં ?
શું બેઠો દુઃખોષ અવિદ્યાધ્યાસમાં રે !

ચાલ, સખે ! હાવાં તો સાથે :
બોલાવ્યા બંને નાથે !
હોતે ગ્રહશે હાથે નિર્મલ હાસમાં રે !

અગતિ ગમન

બધા ઝાંખા તારા, વિધુ પણ મહીં તેજ ન મળે,
થયેલ અંધારૂં પથિક તરુછાયાથી સધળે;
નહીં ચાલે તેમાં ચરણ, દિલ તો દૂર ફરતું,
સખે! બીજે તો ક્યાં? પ્રિય હૃદયની પાસ સરતું!

નથી તેં શું ક્યારે ક્ષણ વિરલ એવી અનુભવી ?
સ્ફુરંતી ઊંડાણે અસર સહસા અદ્ભુત નવી :
વિચારે રેલીને પ્રણયરસ સર્વત્ર ઉભરે,
અને નહાતાં નહાતાં હૃદય હૃદયાલિંગન કરે !

બને ત્યારે આંખો મૃદુલ શિથુના સ્વપ્ન સમ, ને
જતી ભાસે સ્વર્ગે સહજ શિરના સ્વરૂપ નમને !
ફરી પાછું હૈયું ક્ષણ અવરમાં વાસ વસતું,
અને અધારાથી ચરણ સમજ શીઘ્ર ખસતું !

પ્રણયવચન માટે પ્રાર્થના

(ભિસિજ આઉનિંગના એક કાવ્ય પરથી)

કહે, કે ચાહે છે : ફરી ફરી કહે, કે નિગરથી
મને ચાહે છે તું : કવિવર ! સુખેથી વચન એ
લખ્યું કાવ્યે તેવું પરબ્રૂત તારું કૂળન બને !

વિચારી લે, વહાલા ! રસમય ડહાડૂકા વગર એ
નદીતીરે, ખીણે, અગર ગિરિપૃષ્ઠ સ્થિત વને,
બધી લીલા સાથે નહિ કદિ વસંત પ્રગટતી !

પડયાં દેવી જેવાં મધુર વચનો કેં શ્રુતિ પરે,
હતી અંધારે ત્યાં; પ્રિયતમ ! પ્રતીતિ નહિ થતાં,
તને ચાહું છું, એ ફરી પણ કહે, એમ વિનવું.

કહે માટે, ચાહું, નિગર થકી ચાહું, પ્રસરતી
બહે વાણી એ તો રજતજ ઝણત્કાર સરખી,
અને એકાંતોમાં પણ નહિ જતો માત્ર વિસરી !

સ્નેહ માટે સ્વર્ગત્યાગ

(મિસિઝ આઉનિંગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે ! એવું છે શું ? મરણ મુજ શું સત્વર થતાં,
તને ઓછું આવે કંઈ પણ પછી જીવન મહીં ?
અને શું આ મારે શિર કબરમાં ભેજ પડતાં
તને ઝાંખાં લાગે રવિકિરણ કાલાંતર અહીં ?

સદા તારી, તોયે હૃદયગત આવી થઈ શકું,
નહીં એ જાણેલું : તદપિ ક્યમ હાવાં જઈ શકું ?
અરે ! મૂકી દે રે મરણ પરથી, જીવ ! મમતા !
અને હાવાં, પ્રેમી ! પ્રણય વરસાવી નયનથી,
પ્રિયાની સામે જો; શ્વસન કરમારા મુખ પરે !
અને જે બાલાઓ પરમ પદવી અર્પણ કરે,
ઝમીનોની સાથે, પ્રણયસુખની ખાતર મથી,
કઈ હુંએ તેવું : કબર દઈ આપી, જગતમાં
રહું તારી સાથે, નયન પરનું જિજ્ઞાસ તજી !

પ્રણયની ખાતરજ પ્રણય

(મિસિઝ ગ્રાઉન'ગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે! મારી સાથે પ્રણય કરવો, તો પ્રણયના
 વિના બીજા માટે નહિં, નહિંજ આવું મન કહી :
 “ સ્મિતો માટે ચાહું, દગ મધુર માટે, વિનયથી
 ભરી વાણી માટે, અગર દિલના એક સરખા
 તરંગોને માટે, અમુક દિન જેથી સુખ થયું ! ”
 બધી એ બીજો તો પ્રિયતમ ! ફરી જાય, અથવા
 તને લાગે તેવી; અભિમુખ અને તું પ્રથમથી
 થયો, તે એ રીતે વિમુખ પણ રે ! થાય વખતે !
 અને આવાં મારાં જલભરિત લૂછે નયન જે,
 દયા તારી, તેથી પણ નહિં, સખે ! સ્નેહ કરતો :
 રહે કાંકે તારી નિકટ, ચિર આશ્વાસન લહે,
 ખુબે તે એ પ્રીતિ, સદય ! નિજ આંસુ વિસરતાં !
 ચહેા વહાલા ! માટે પ્રણયજ તણી ખાતર મને :
 શહે કે જેથી એ નિરવધિ યુગોમાં અમરતા !

ઘડાલાંઓને પ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

રેનાઈ બીતરમાં રેતું :
 ઢોનાઈ બીતર ના ઢોતું :
 દૂર સખાનું હૈયું
 સાથે રેતું ને જોતું !

ઘડાલાંઓ ! ઘડાલાંને કહેજો !
 સાગરમાં તો સાથે વહેજો !
 સહેવાનાં એકાબીજનાં
 સાથે સૌ સહેજો

ગાનવિમાન

સખી ! એ દૂર માનસનાં મને સપનાં બાસે :
હવે થાક્યો બની લાચાર પશ્વલના વાસે !

વસ્યો વર્ષો ધણાં : વર્ષો ધણાં ઘોયાં ગાત્રો :
ન પોષી પ્રાણને હાવાં શકું ધરડે ધાસે !

હજે દગ સ્નેહની તારા સખી ઝાંખું તારી :
નહીં પણ પાંખની શક્તિ હવે મારા શ્વાસે !

રહ્યું કર્તવ્ય પણ ના, જો ! સલણો આકાશે,
તરે કલહંસ તારો નિર્મલે હસતો હાસે !

પ્રિયે ! પ્રેરાય જો તવ દિવ્ય ગાનવિમાન હાવાં,
અહીં બીડી શકું પહોંચું પછી ક્ષણમાં પાસે !

મિત્રને નિવેદન

વધને બહુ નીર બરાય, સખે !
 તનુ ચેતન માત્ર હરાય, સખે !
 જલને પડદે સધળે નિરખુ' :
 નિરખુ' નહિં નેહ જરાય, સખે !

કર વહાર, સખે !
 કંઈ સાર, સખે !
 હૃદયામૃત માર્દવધાર, સખે !

બવમાં તવ એક સહાય, સખે !
 નયનો દ્વયનેજ ચહાય, સખે !
 નવ ઐહિક આશ, હૃદા સહ જો
 હૃદયે થકી સિંધુ તરાય સખે !

વત્સલનાં નયનો

તિમિરાશયનાં ગહને પડતાં,
 સપનાં વિધુરાં નઝરે ચડતાં :
 સહુ તે, પણ કેમ શકાય, સખે ! સહી
 વત્સલનાં નયનો રડતાં ?

નહિં તે કંઈ દોષભર્યા નયનો :
 પણ નિર્મલ નેહસરોવર સારસ-
 યુગ્મ સમાં પરિપૂર્ણ દયારસ :
 એ જખમી દિલનાં શયનો !

સ્વર્ગગીત

(અંજની ગીત)

“ માગો, કે વહાલાંઓ ! મળશે :
 શાધો, કે વહાલાંઓ ! જડશે :
 ઠોકો, કે વહાલાંઓ માટે
 દારે ઉધડાશે ! ”

“ માગે છે તે તે કામે છે :
 શાધે છે તે તે પામે છે :
 ઠોકે છે તે તે વહાલાંને
 દારે ઉધડાશે ! ”

ધવાયલો ખુલખુલ

(અંજની ગીત)

અધારામાં ખૂરાએલો :

ધૂવડ્યાંચે ચૂરાએલો :

કારાગારે પૂરાએલો :

ધાયલ હા ! ખુલખુલ !

હેયાને સાથી એ ખોલે ?

સાથી એ ખોલાવ્યો ખોલે ?

ઉઠાસે એ સાથી ડોલે—

ડોલાવે ખુલખુલ !

સ્થિતિભેદ

(અંજની ગીત)

આંખાડાળે કાચલ ખોલે :

મહારે મોરલિયા ખોલે :

બહાલાંઓ પોઢ્યાં હિડાળે :

જવું ત્યાં હાવાં !

*

*

*

આંખડલીનાં આંસુ ખૂટ્યાં :

હૈયાનાં દોરડિયાં તૂટ્યાં :

રણવગડે લૂટારે લૂટ્યાં :

જવું ક્યાં હાવાં ?

પવિત્ર ભોજન

(અંજની ગીત)

ભૂખે ના ભાખર જે ભાવ્યો :
તરસે ના આસવ જે કાવ્યો :
છોડી તે સેવક સ્વામીનો

શબ્દ સુધી આવ્યો !

હાવાં તવ ભાખર છે લીધો :
દેવોનો દ્રક્ષાસવ પીધો :
દુનિયાએ છો અળગો કીધો :

સ્વામી, સાચવજો !

પ્રભુપ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

સાગર મોટા તાત દયાના !
એકલડા આધાર હયાના !
તારક ! ધારક ! વિશ્વશયાના !
સ્વામી ઓ મારા !

પાવન તારૂં નામ કરાન્ને :
સુસ્થિત તારૂં રાજ્ય ઠરાન્ને :
હચ્છા તારી સકલ સરાન્ને :
સ્વામી ઓ મારા

મેનાવતીનું મૃત્યુ

અશ્રુ ઉભરે આજ જનેતા અશ્રુ ઉભરે આજ
 નહાય સકલ આ વિન્ધ્યા શિખર
 તારાનો સ્નેહ સમાજ-જનેતા—

વર્ષ ગયાં થઈ રાજ્ય ગયા પછી
 આજ ગણું ગયું તાજ, -જનેતા—

તાજ હવે નહિ જોય તું સદૃશ
 માનવ જાતિ સમાજ, -જનેતા—

લુપ્ત થશે વસુધા પરથી નહિ
 તે તવ અદ્ભુત કાજ, -જનેતા—

તું જનની નહીં માત્ર ગુરુ પશુ
 છે તવ ભેખ કૃપાજ, -જનેતા—

હાવાં થયું ભવસાગરનો પર
 એકલ મહાઈ જહાજ, -જનેતા—

બહાલાંઓને ઉપદેશ

સાંભળજે, બહાલાંઓ ! વચનો દીનનાં !
 દીનપણું છે પરમ દયાનું પાત્ર જો:
 મોટો એ અધિકાર તમારો, માનવી !
 અધિકારી છો જેનાં માનવ માત્ર જો !

એક પિતા પરમેશ્વર જાણો આપણો,
 નિકટ સગાંઓ સમજો ભાઈ બહેન જો;
 નીકો નહાની મોટી જે જીવે તણી,
 વહતું તેમાં એક અખંડિત વહેન જો !

હસનારાંની સાથે હસવાનું ઘટે,
 રડનારાંની સાથે રડવું તેમ જો;
 એક બીજનાં આંસુડાંઓ લૂછતાં,
 જાયે ચડશે સ્ત્રી પુરુષો સૌ એમ જો !

ભૂતદયા છે ધર્મ બધાના મૂલમાં,
 સધળાએ સંતોનો એ ઉપદેશ જો;
 દિવ્ય દયાસાગર ! યાચતાં આપજો,
 દીન જનોને અમને એનો લેશ જો !

કાઉનલ ન્યૂમેનની પ્રાર્થના

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને :

આસપાસ અંધાર છે, રજની કાળી ઘેર :

દૂર રહ્યા ધરથી ઘણો, પગમાં લેશ ન જોર !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

પદરક્ષા કરજો, પ્રભો ! પદ પર પાડી પ્રકાશ :

એકજ પદ માગું, નહીં આગળનો અભિલાષ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

ન હતો આવો સર્વદા, ન હતો પાર્થિત આમ :

દોરો, તાત ! દયા કરી, પહોંચું જેથી ધામ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

માર્ગ નિરખવા ચાહતો, પસંદ કરવા તેમ :

પણ હાવાં પ્રાર્થું, પિતા ! દોરો આપજ એમ !

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

મેહમાનોને સંબોધન

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો !

તમ ચરણે અમ સદન સદૈવ સુહાય જો !

કરજો માફ હજારો પામર પાપ, જે

દિનચર્યામાં પ્રભુ પાસે પણ થાય જો !

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો

ઉન્નત ગિરિશૃંગોનાં વસનારાં તમે :

ઉતર્યા રંક ધરે, શો પુણ્ય પ્રભાવ જો !

શુશ્રૂષા સારી ના અમને આવડી :

લેશ ન લીધો લલિત ઉરોનો લ્હાવ જો !

મેહમાનો ! ઓ વહાલાં ! પુનઃ પધારજો

વસંત પ્રાર્થના

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ સત્યવદા,
કરે વિહગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા;
અને વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે,
ભરે અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો !

વિભૂતિ વિભુની પ્રસન્ન તવ નેત્રમાં દીપતી,
તૃષા હૃદય દગ્ધની નિમિષ માત્રથી છીપતી;
સખી સકલ જીવની ! સદય દેવિ ! સાષ્ટાંગથી
નમી ચરણમાં અમે યુગલ યાત્રીએ આટલું:—

વસો અમ શરીરમાં, હૃદયમાં, અને નેહમાં,
કસો પ્રકૃતિ સર્વથા પ્રણયદાનની ચેહમાં;
વિશુદ્ધ સુખનાં લતાકુસુમ જીવને જામજો,
અપત્ય પરિશીલને વિમલ ધર્મને પામજો !

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ સત્યવદા,
કરો વિહગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા !
અને અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો,
ભરો વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે !

સાગર અને શરી

આજ, મહારાજ ! જલ પર ઉદય જોધને
 ચંદ્રનો હૃદયમાં હર્ષ જામે, .
 સ્નેહધન, કુસુમવન વિમલ પરિમલ ગહન,
 નિજ ગગન માંહિ ઉત્કર્ષ પામે;
 પિતા ! કાલના સર્વ સંતાપ શામે !
 નવલ રસ ધવલ તવ નેત્ર સામે,
 પિતા ! કાલના સર્વ સંતાપ શામે !

જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી,
 યામિની વ્યોમસર માંહિં સરતી;
 કામિની કેાકિલા, કેલિ કૂંજન કરે,
 સાગરે ભાસતી ભવ્ય ભરતી;
 પિતા ! સૃષ્ટિ સારી સમુદ્ધાસ ધરતી !
 તરલ તરણી સમી સરલ તરતી,
 પિતા ! સૃષ્ટિ સારી સમુદ્ધાસ ધરતી !

બાલ રુદન

પિતા ! પિતા ! જગત્પિતા ! તવ બાલકો રહે :
તવ બાલકો રહે, પિતાજી ! ઘોઘવા દહે ! પિતા૦

મદદ કરી આપે નહીં, મોટાં તવ સંતાન :
ન્હાનાં નિર્બલ બાલકો, પિતા ! અમે હેરાન !
તવ બાલકો રહે, ને નેને ઘોઘવા દહે ! પિતા૦

ન્હાનાં પશુ તારાં અમે, નહિ એ કોને બાન :
સાચું કહેતાં સાચને, દુનિયાં કહે નાદાન !
તવ બાલકો રહે, ને આંસુ ઘોઘવા દહે ! પિતા૦

પશ્ચાત્તાપ

અરે ! ધિક્કાર છે હું ને ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !
પિતાની સ્નેહની આંખો મહીં શૂળી, અરે ! આપી !

તરફડું ધૂળમાં હાવાં : બદન પર ખૂબ સાફ ખાક :
છતાં ના આગ હોલાતી ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પડ્યો કંગાલ હું મેળે, નઝરથી પાપને જોતો,
સળગતા નીચ ખાડામાં ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પિતા ! આ પાપથી રક્ષો : શરણુ માગું : દયા બક્ષો !
અરે ! હું દુષ્ટ શું માગું ? બન્યો પાપી ! બન્યો પાપી !

છતાં માગું : પિતા ! માગું : ક્ષમા માગું : સજા માગું :
અને એ નૂરની ઝાંખી પડેલો દાસ ના ત્યાગું !

ચંદાને સંબોધન

તને હું જોઉં છું, ચંદા ! કહે, તે એ જુએ છે કે ?
અને આ આંખની માફક કહે, તેની રૂએ છે કે ?

અને તવ નેત્રમાં તે નેત્રનું પ્રતિબિંબ જોવાને,
વખત હું ખોઉં તેવો શું, કહે, તે એ ખુએ છે કે ?

સખી ! હું તો તને જોતાં, અમે જોયેલ સાથે તે
સ્મરતાં ના શકું સદા ! કહે, સાથી સુએ છે કે ?

સલ્લણી સુંદરી ચંદા ! ધરી તવ સ્વચ્છ કિરણોમાં,
હૃદયનાં ઘોઉં છું પડ હું : કહે, તેએ ધુએ છે કે ?

બહાલાંને આરામ

(અંજની ગીત)

માગું હો બહાલાંને આરામ !
 ચાચું હો બહાલાંને આરામ !
 પ્રાર્થું હો બક્ષાવા, સ્વામી !
 બહાલાંને આરામ !

બહાલાં, જે લાધેલાં માગી :
 બહાલાં, જે સાધેલાં નગી :
 પ્રાર્થું તે રક્ષાવા, સ્વામી !
 બક્ષાવા આરામ !

પ્રભુ પ્રાર્થના

નમું : નમું : જગત્પિતા ! નમું : નમું : નમું !
દયા કરેા કે સર્વદા પદાંયુજે રમું !

આજ્ઞા પ્રમાણે દિલ મહીના દ્વેષને દમું :
તે હું નહીં : હું તો ભવાટવી વિષે ભમું !

પાપોની સજા થાય તે નીચે પડી ખમું :
જીતાડો જગન્નાથ ! શાંતિએ પછી શમું !

દુનિયામાં ભલે કોઈને હું દીન ના ગમું :
તમને ગમું જો તાત ! તો ન કાંઈ તે સમું !

પ્રેરો પ્રભો ! પ્રસાદ તે રાજી થઈ જમું :
માગું નમી નમી આજ કે રસેશમાં રમું :

એક પ્રશ્ન

(અંજની ગીત)

સર્વોપરિ સ્વામીની સેના
 સુમનસ સકલ, હૃદય રસ જોના
 નાથ નિવાસ, જીવન ઉતરે ના—
 એ તે કેમ બને ?

સખીને આમંત્રણ

ચાલો ને, સહિયર ! ઉન્નત જીવનજલ ઝીલવાને જઈએ રે !
પુણ્ય સલિલ અવગાહનથી, સખી ! અંતર પાવન થઈએ રે !
ચાલો ને, સહિયર૦

પ્રભુના ગિરિથી અવતરે શાંત સદાશિવ નીર :
શમવે મનુકુલતાપને છાયા તરુવર તીર !

શીતલ સૌમ્ય સુધારસ, સુંદરી ! રેલી રહ્યો જઈ લઈએ રે !
ચાલો ને, સહિયર૦

સ્ફટિક વિશદ વરસી રહ્યા સુરસરિતાના ધોધ :
લલિત કરી કલાંતાત્મને પ્રેરે પ્રાણુ પ્રબોધ !

સાડી સન્ને, સખી ! સ્નેહસુરંગી : વારિ પરસ્પર દઈએ રે !
ચાલો ને, સહિયર ! ઉન્નત જીવનજલ ઝીલવાને જઈએ રે !

પ્રાર્થના અને પ્રતિધ્વનિ

“પિતાજી ! બચાવો : બચાવો : બચાવો મહાસાગરે !
જીવ મારો બહુ ગભરાય ! બચાવો મહાસાગરે !

પારાવારે દુરમન મળી મારે, પિતા વિના તારે નહીં બીજો માનવી
દયાનિધિ ! તમેજ સહાય ! બચાવો મહાસાગરે !

નથી એકલની, નાથ ! હોડી : પૂંજ છે ના થોડી પિતાજીના સ્નેહની
મારે વોકે રખે એ ડુબાય ! બચાવો મહાસાગરે ! ”

* * * *

“મહાસાગર દયા મહાસાગર ! વહાલાંઓ, ડરશો નહીં !
નથી સંસાર પારાવાર ! વહાલાંઓ, ડરશો નહીં !

દિલમાંના દુરમન દૂર થાશે, પાછા પડી જશે પિતાજીના શબ્દથી .
પ્રભુ જીવન માત્રાધાર ! વહાલાંઓ, ડરશો નહીં !

હોડી દાનવ ના શકે તોડી : વિધાતાએ જોડી બધાં નનજ બાલની
સ્વામી સંકટે ઉદ્ધરનાર ! વહાલાંઓ, ડરશો નહીં ! ”

પ્રભુની પાઠશાલા

અમે ચેલા બધા ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમે ઘેલા અને મેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમારામાં કશો ના માલ !

અમે તો મૂર્ખ ને કંગાલ !

છતાંએ બાલકો છઠએ : પ્રભુની પાઠશાલાના

અમે ઘેલા બધા ચેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમે મેલા અને ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

ધર્મ વિજય

છો લાખવાર દયાલુ દેવ
 મનુષ્ય કુન્દનને કસે,
 છો સાત લાખ સવાર રક્ત—
 સમુદ્રમાં સામે ધસે,
 તહોએ નહીં ડરશે, પડી
 સહૂ ગર્તમાં નીચે જશે,
 સ્વામી સમર્થ સખા સદા
 રાજાધિરાજ વિરાજશે !

નવલ નિવેદન

(રાગિણી આશાગોડી)

આપે મને નહવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !
રંક ગરીબ હું ભાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !

શબ્દ સરોવર : તારક ભર્તા ;
સ્નેહસુધા ધવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !

ભૂખ હતી શિવની કરુણાની :
ભાખર શો ખવરાવ્યો ! ઓ તાતજી !
આપે મને નહવરાવ્યો !

અહભુત પાછ શરાબ કશાનો,
રાગ નવો ગવરાવ્યો, ઓ તાતજી !
આપે મને નહવરાવ્યો !

નારા મહીં નિજ સ્નેહે સુવાડી,
નર્મદાને ધવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને નહવરાવ્યો !

રંક ગરીબ હું બાવ્યો, ઝો તાતજી !

આપે મને નહવરાવ્યો !

આપે મને નહવરાવ્યો ! ઝો તાતજી !

આપે મને નહવરાવ્યો !

અપાવરણ પ્રાર્થના

અંતરની શ્રુતિ બોલો, ઓ તાતજી !
 અંતરની શ્રુતિ બોલો !
 વેદનાં વાચક બોલો, ઓ તાતજી !
 વેદનાં વાચક બોલો !

“ દ્વિરણમયેન પાત્રેણ સત્યસ્યાપિહિતં મુક્તમ્ :
 તત્ત્વં પૂષન્નપાવૃણુ સત્ય ધર્માય દૃષ્ટ્યે ! ”

સુવર્ણમય પાત્રેથી સત્યનું મુખ બંધ ને,
 ઉઘાડી આપ તું, પૂષન્ ! સત્ય ધર્મદ્વિગર્થે તે !

વેદનાં વાચક બોલો, ઓ તાતજી !
 વેદનાં વાચક બોલો !
 અંતરની શ્રુતિ બોલો, ઓ તાતજી !
 અંતરની શ્રુતિ બોલો !

અનંત વાતસલ્ય

✓ આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

મેં તો માનેલું, કે જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

દુર્બલ, દીન, નિરાશ, વળેલો,

હરથી દેખી શું રોયા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

પંકનિમગ્ન હતા ચરણો તે;

ચોતે દયાથી શું ઘોયા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

સ્વચ્છ કરી જખમો સહુ જૂતા,

લેપ લગાડીને લોહ્યા ? પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

મેં તો માનેલું, કે જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !

આપજ આવા તો જોયા !

તારક સ્તોત્ર

(મિ. મેસનના ઇલિશ સ્તોત્ર ઉપરથી.)

પ્રભુ તારકની સહુ કીર્તિ કરો,
અવનીતલમાં અને સ્વર્ગ મહી :
તેનું શાસન વિસ્તરે સર્વ જગે,
તેના રાજ્યનો અંતજ આવો નહીં;

જે છે સાઈ અને સાયુ, એ સહુનો
તે છે આલ્હા અને તે છે ઓમેગાએ;
ઝરે કિંદગીનો, સવિતા દ્યુતિનો,
બધા હર્ષ ખરા રહ્યા, તે ભેગા છે.

આદિ, અંત, તે ઇશ્વર માણુમ છે,
તેનું આંતર સત્ ન કેા જાણી શકે;
પણ માનવ દેવી રૂપ મહીં તેના
આદિને અંત પ્રમાણી શકે.

જે છે, જે હતો, જે ફરી આવનારો છે,
સનાતન, અનંત અહંબ્રહ્માસ્મિ,
પ્રભુ સૌ શક્તિમાન, સર્વોપરિ ઇશ્વર !
ઘાવાપૃથિવ્યૈઃ બોલો, તથાસ્તુ !

મનોહર મૂર્તિ

(કંવાલી)

દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,
 અહા ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !
 નવરંગ, પ્રકુલ, ગુલાબ સમી
 મૃદુ, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નયને કંઈ નૂર નવું ચલકે,
 વદને નવી વત્સલતા ઝલકે;
 સખી ! એકજ તું ગમતી ખલકે
 મને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની

શિરકેશ સુકોમલ સોહી રહ્યા,
 સ્મિત જોધને તારક મોહી રહ્યા;
 કામધેનુ શી બાલક દોહી રહ્યા
 તને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

હૃદયે શુભ, ઉજવલ ભાવ ભરો :
 પ્રણયામૃતની પ્રિય ધાર ધરો :
 સહચાર મહીં ભવ પાર તરો,
 સખી ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નવરંગ, પ્રકુલ, ગુલાબ સમી
 મૃદુ મૂર્તિ મનોહર માથુકની !
 દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,
 અહા ! મૂર્તિ મનોહર માથુકની !

આપણી રાત

(કબ્બાલી.)

શરદ પૂનમની રઢિયાળી સદા,
 મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !
 હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે;
 મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

વદને નવજીવન નૂર હતું,
 નયને પ્રણયામૃત પૂર હતું;
 હૃદયે રસમાં ચકચૂર હતું,
 મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

નહાતાં નહાતાં પ્રકાશમાં, પ્રેમ તણી
 કીધી વિશ્રાન્ધ વાતો રસીલી ઘણી;
 કલ્પનાની ઇમારત એક ચણી,
 મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

તારું સ્વાર્પણ અંતરમાંજ લહું;
 કથા અદ્ભુત એ જાઝ કોને કહું ?
 સ્મરનાં જલ માંહિ નિમગ્ન રહું :
 મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

રાત રૂપાળી, રૂડી, રસાળી હતી :

આશકોની અપૂર્વ દિવાળી હતી :

આખી ઉત્સવ માફક ગાળી હતી !

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

પ્રાણો આપણાનો ત્યારે યોગ થયો,

અંગે અંગનો ઉત્તમ ભોગ થયો;

અને આખર આમ વિયોગ થયો !

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે,

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

શરદ પૂનમની રઢિયાળી સદા;

મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

૧૧૦

પ્રાસંગિક

કલાપીને સંબોધન

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !
 ઊછળતા શા ઉરસાગર ઉદ્ધાસ જો !
 નિર્જરતી સૌભાગ્ય સુહાગન ન્યોત્સિકા :
 નયને ઝળકે નમણું નિર્મલ હાસ જો !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજો ને અજવાળે આંખડલી સખી,
 અંતર ઉપર ઉઘડે આલમનૂર જો !
 હેત હયાનાં વહતી વાજે વાંસળી,
 ઊડે સ્વર આકાશે અંદર દૂર જો !
 સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નંદન વનના પ્રાસાદોની ટોચથી,
 મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જો !
 સુરભીઓની સાથે સંસારે સરી,
 અંતર્ધારે ગીતા શી અથડાય જો !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

“તત્સવિતાનું ભર્ગ વરેણ્યં ધીમહિ!”

ગાયત્રીનો જૂનો બેદક મંત્ર જો !
 આજે અન્ય પ્રકારે આ માયું નમે,
 નમતો સાથે આત્માનોએ તંત્ર જો !
 સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

હિંદ પર આશીર્વાદ

(રાગ વાગેશ્વરી.)

ઉતારો જી અમ દેશે ઈશ્વર આશીર્વાદ !

બાંધવ દેશ થયા જાગ્રત સૌ :

એક રહી અમ દાદ !

ઉતારો જી અમ દેશે ઈશ્વર આશીર્વાદ

શતકો વીત્યાં ભર નિદ્રામાં,

કીધો પૂર્ણ પ્રમાદ;

પૂર્વજની ઉજવલ કીર્તિની

ન કરી સાચી યાદ ! ઉતારો૦

જીવન વિગ્રહને નવ સમજ્યા,

કરતાં નિષ્ફલ વાદ :

આજ કરી કરુણા નવ યુગનો

નવલ સુણાવો નાદ ! ઉતારો૦

પરિષત્સત્કાર

(જૂઝણા ગીત)

નવલ યુગનો દિસે સૂર્ય આજે ઉદિત,
હિંદ સંતાન ઉદ્ધસિત કરતાં :
બાલ વીરો અને પ્રૌઢ વીરો સહિત,
વીરમાતા તથાં વૃંદ સરતાં !
આદરો સંઘનું કાર્ય ઉછરંગમાં,
આપે સંસારનું સુખ વધારો :
પૂજ્યો પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો

પરિષદો છે પુનાણી પ્રથા આપણી,
નવલ આનંદ શો આજ રેલે !
સર્વેનાં નયનમણિ દીપ્તિમય ભાસતાં,
હૃદયના રંગ શા રાસ ખેલે !
મેળવો દેશમાં દિવ્ય શિશુવાટિકા,
સન્નનો ! પ્રથમ નિજ ધર સુધારો !
પૂજ્યો પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો

હિંદ માતાને સંબોધન

ઓ હિંદ ! દેવભૂમિ ! સંતાન સૌ તમારાં !
કરીએ મળીને વંદન ! સ્વીકારજો અમારાં !

હિંદુ અને મુસલમાન : વિદ્યાસી, પારસી, જિનઃ
દેવી ! સમાન રીતે સંતાન સૌ તમારાં !

યોવો તમે સફળે, શુભ ખાનપાન બક્ષી :
સેવા કરે અને તે સંતાન સૌ તમારાં !

રોગી અને નિરોગી, નિર્ધન અને લવંગર,
શાની અને નિરક્ષર : સંતાન સૌ તમારાં !

વાલ્મીકિ, વ્યાસ, નાનક, મીરાં કબીર, હુસસી :
અકબર, શિવાજી, માતા ! સંતાન સૌ તમારાં !

સૌની સમાન માતા, સૌએ સમાન તેથી :
ના હુઝૂર નીચ કોઇ, સંતાન સૌ તમારાં !

માહો બધાં પરસ્પર, સાહો બધાં પરસ્પર :
એ પ્રાર્થના કરે આ સંતાન સૌ તમારાં !

૧૧૫

ગાયનો.

હૃદયગીતા

(ખિલાસ અને પરજતા સ્વરોમાં)

ધીરજ ધરને, હૈયા તું મારા !

આત્મા શાશ્વત અમર છે !

ફર થવાનું અંધ નિશાનું, અંધ નિશાનું, અંધ નિશાનું હા !

સ્વર્ગોમાં રનેહે ભેટવું !

સ્વામીનો શબ્દ તો સાંભળી માનજો !

દેહી શાશ્વત અમર છે :

નવ કુસુમ નવ મરતું !

પ્રભુ નિકટ ઝટ મરતું :

અયિ હૃદય ! ધૃતિ ધર,

દિલ નજર કર :

વિરલ તરુવર,

વિમલ સરવર,

સમીપ સુરજનભવન ઝળહળતાં !

કાંતાની પ્રાર્થના

(રાગ ગૌડ મહદ્વારઃ તાલ ત્રિતાલ.)

વિશુ ને વિલસે, ચરાચરે હસે,
બધે બ્યામ વસે, રસે તે બળુ !
પૂરે ધૃષ્ટાને !

પતિ કાંત વર વિના નહિં અવર,
સકલ જાત સુખ સરવર, નરવર,
પરમ કારુણિક પિતા !

હિપાધિ શમાવો,
કમાણી કમાવો,
જનોમાં જમાવો,
ન માઈ ગભૂં ! નૂરે ભીંજાવો.

સ્મરદશા

(રાગ કલ્યાણીની ધૂન : તાલ લાવણી.)

રટ, રસના ! રટ, રસના !
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

લવ ધતર ઉપર અબ વસના !
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

દિવસ રાત બસ એજ વાત,
જપ કર પ્રિય નરવર જસના !
જપ કર પ્રિય નરવર જસના,
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

મનોહર રૂપ સ્મરું !
ધ્યાન તે ધરું, કશાથી ન ડરું
સાગરો તરું, બિયાબાં ધરું,
સર્વ પરહરું, કાંતને વરું !

અયિ રસિક રમણી ! જરો હસ ના !
પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

ફીરી

(રાગ ભૈરવ : તાલ દાદરા)

હવે શરણે પ્રભુ ચરણે દયાઝરણે !
અફસોસ, અફસોસ, અફસોસ ના કરી !

સંસારના બંધ તમામ તૂટ્યા,
સંબંધીઓના પણ દોર છૂટ્યા;
હવે રહું શાશ્વત જીવવાનું,
પ્રેમે પ્રભુના પદમાં જવાનું !

પ્રિય પિયૂ પરમ મુજ દિલને :
જલમાં, સ્થલમાં, સધળી પલમાં :

શું કરું ! દયિત ! શું કરું ?
ખમવું, બમવું : દિલને દમતું : સિવમાં સમવું !

વિરહાનલ

(રાગ હિંદોલ : તાલ દાદરા.)

નાહ કંઈ એન પડે ક્યાંય રે, સજની ઓ !
 ઘડી ઘડી પલ પલ રમૃતિ ગભરાવે,
 આંખ ન મિંચાય નહીં જાય રે રજનીઓ !

ચિંતનથી પણ ઠારવા, કશેા મળે ન ઉપાય
 સમજ ન હતી આવડી, વિરહાનલની સ્થાય !

બહુ બહુ યત્ન કરું, દિલને દિલાસા ધરું;
 તદ્દપિ ન શાંતિ મળે ક્યાંય રે, સજની ઓ !

૧૨૨

રાસ

(રામ બરવા જિલ્લા : તાલ હાંચ)

કાંતા

સખી ! રમીએ લો રાસ રંગમાં !
હો મારી સાહેલી રે ! મારી સાહેલી રે !
રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

રંગમાં ને અંગના ઉમંગમાં રે !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રસ રંગમાં !

બરી બરતી હયાની ગહન ગંગમાં હો !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

સહુ સાથે, હો ! સહુ સાથે,
પદ પાડી ફરો ફૂદડી !

ઉભય હાથે, હો ! ઉભય હાથે,
દધ તાલ સરો, સુંદરી !

તરો સ્વર્ગ નવલભર્ગ બરી નેત્રમાં !
હરો નિસ્સાર સંસારનો ભાર આવાર
આ દાર ક્ષેત્રમાં !

૧ લી સખી.

હસે ઉઘાસપૂર, હસે હેમામાં દૂર;
વસે દેવો ના દૂર, સખી સંગમાં !

૨ છ સખી.

સખી ! શું તારૂં રૂપ રચ્યું તાતે અનૂપ !
જીવન જંગમાં !

૧ લી સખી.

અહો ! શોભે શો આજ સુદરીનો સમાજ,
જને અંતરનો પાજ, સરે સ્વર્ગે અવાજ;
સખી કાંતા શિરતાજ સખી દીપન્તી !

કાંતા.

ફરંતાં, સરંતાં, તરંગે તરંતાં,
કલાઓ કરંતાં, સુભર્ગો ભરંતાં !
ભસી ભરતી હેયાની ગહન ગંગમાં હો સખિ ! રમીએ

છેલ્લું આલિંગન

(રાજા જૈનપુરી ટાડી : તાલ ગઝલ.)

બેઠી લે પ્રાણ મારા !
સ્વર્ગોમાં ફરી તો છે ભેટવું !

પ્રીતિને ના પરિહરે : તાવો !
પ્રભુને ઉછંગે, પ્યારા ! લેટવું !

ભવમાં તવ આ મૈત્રી
હમેશાં ગવાશે, જનો નહીં બૂલે !
મરજીવા બનીને,
મસારે તો, પ્રિય ! તરો, તારો !
પ્રિયોને પ્રભુને પંથે છે જવું !

